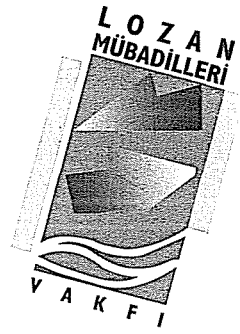

MÜBADİL KENTLER: MEKAN VE İNSAN

MÜBADİL KENTLER: Mekan ve İnsan
Seminer koordinatörü: Süleyman Mazlum
Editör: Müfide Pekin
Yayına hazırlayan: Sefer Güvenç
Düzenleme ve kapak tasarımı: Kudret Güvenç
Kapak fotoğrafı: Gönenç Turan arşivinden

Bu kitabın yayın hakları Lozan Mübadilleri Vakfı'na aittir.
Yazılı izin alınmadan kısmen de olsa çoğaltılamaz.

Baskı ve cilt: G.M. Matbaacılık ve Tic. A. Ş.
100. Yıl Mah. MAS-SİT 1. Cad. No: 88 Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 629 0024-25

Baskı tarihi: Kasım 2014
Baskı adedi: 1000 adet

Lozan Mübadilleri Vakfı
İstiklal Cad. Ayhan Işık Sok. No:16/1 Arcan Apt.
Beyoğlu/İstanbul
Tel: (0212) 245 61 55
Faks: (0212) 29376 33

İstanbul, 2014
ISBN: 978-605-64296-3-7

Avret Hisar, Doyran ve Koçane Bölgeleri: Osmanlı Resmi Kayıtlarına Göre Makedonya'nın Üç Bölgesinde Nüfus ve Yerleşim

Machiel KIEL

İngilizceden çeviren: Müfide Pekin

Eğer nüfus yok ise, tarih de yok, ekonomi de yok, sanat da yok.

İrticalen yaptığım bu sunum konuşmasında bu düsturla başlayarak Osmanlı Balkanları demografik yapısının bazı genel hatlarını sıralamak istiyorum. Konu çok geniştir. Bu nedenle, bu bölgede kökleri olduğunu düşündüğüm kişilerin de ilgi alanını dikkate alarak Osmanlı İmparatorluğunun Makedonya yöresinde yer alan üç bölgeyi seçtim.

Avret Hisar Kazası/ Kalkış/Kukuş

1912 yılından bu yana Yunanistan toprağı olan eski Osmanlı kazası Avret Hisarı, Yunan Makedonya'sının kuzeyinde, kısmen verimli alüvyonlu ovalardan, kısmen doğudaki yamaçlı yaylalardan ve kuzeybatıda, en yüksek noktaları Keçi Kaya (yüksekliği 1766 m.) ve Mala Rupa (yüksekliği 2006 m.) olan dağlardan meydana gelen çok geniş bir araziye kapsar. 1900 lü yılların başında eski Avret Hisarı kazasına bağlı 200 den fazla köy, bunlara ilaveten de Kalkış/Kukuş ve Gevgili gibi çok önemli olmayan kazalar mevcuttu. Bu yerleşim yerlerinin çoğunun, Yürük-Türk kökenlerine izafeten Türkçe adları vardı. Lozan Mübadilleri Vakfının çevresindeki kimi kişilerin çok uzak akrabaları işte bu yöreye ilk yerleşen Yürük kabilelerdir.

Vardar Nehrinin her iki kıyısında yer alan ovalar çok bereketlidir. Yazlar sıcak ve nemli, kışlar ise mutedil iklimlidir. Kar çok nadiren yağar. Tanzimat reformları sırasında eski, büyük Avret Hisarı kazası iki parçaya bölünmüştü. Yeni yeni gelişmekte olan Gevgili kazası etrafına, eskiden Avret Hisarına ait olan 50 köy ve daha önceleri Yenice-i Vardar Kazasının bir parçası olan 10 adet nispeten büyük köy de eklenerek yeni bir Kaza oluşturulmuştu. Burada sunmaya çalışacağım araştırmam henüz tamamlanmamıştır. Ben bu güne kadar ancak Avret Hisarı Kazasının batı bölümünü, yani 1864 yılında Gevgili Kazasının ortaya çıktığı bölümünü çalışabildim.

Gevgili yöresinin olduğu kadar eski Avret Hisar kazasının tarihlendiği en eski dönem, yer isimlerinde kendini belli eder. Bulgar bilim insanı Vasil Kanchov'un 1900 yılında yerleşimlerin adlarına dair verdiği ayrıntılı liste ve Selanik Vilayetine ait çeşitli Salmelerde verilen listeler, Gevgili Kazasında 67 köy olduğunu bildirirler. Bu 67 köyden 50 sinin isimleri Slavca, 17 sinin isimleri Türkçe, sadece ikisinin isimleri ise Yunancaydı (Gorgopi ve Livadia). 1900 yılında Avret Hisar kazasında 36 köyün Slavca isimleri vardı ama kazada Türkçe isimler çok daha fazlaydı.

Avret Hisar kazasındaki yerleşimlerin eksiksiz listesi icmal tahrir T.D. de bulunabilir. 1523 icmal tahrir defterinden 70 inde hemen hemen aynı sonuçlara varmak mümkündür. Bu isimler, M.S. 6. yy.da Antik Çağ'ın sona ermesiyle birlikte Makedonya'nın bu önemli bölgesinde yaşanan Slav işgalinin boyutlarına ve yoğunluğuna işaret eder.

Antik Çağ'dan sonra Gevgili ve Avret Hisar yöreleri Bizans ile Birinci Bulgar İmparatorluğu ve onun ardılı olan kısa ömürlü Çar Samuel İmparatorluğu arasındaki sınır bölgesini oluşturur. Bu bölge, 1018 ile 1345 deki Sırp fethi arasındaki dönemde Bizans topraklarına dahildi. 1328 de, ya da bu tarihten hemen sonra, iç savaşların ve Sırp saldırılarının sürdüğü bir dönemde, İmparator III. Andronikos, düz alüvyonlu bir ova üzerindeki ıssız bir tepeye çok güçlü yeni bir kale inşa ettirdi. Bu kale o kadar güçlüydü ki düşman saldırısına karşı bir kadın garnizonu tarafından bile korunabilirdi. (Ginekokastro, Kadınlar Kalesi demektir). Bu kalenin hikayesi çağdaş tarihçi Kantakuzinos ve Gregoras tarafından ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

1345 yılında Sırp, söz konusu yörenin uç kısımlarını aldılar: Serez, Vodina/Edessa, Stob ve Strumitsa. 1345 den 1371 yılına kadar bu topraklar Sırp'ın oldu (Meriç Nehri üzerindeki Muharebe). 1371 yılından sonra bu yöre birkaç parçaya ayrıldı. 1383 (Serez'in fethi) ve 1386 (Selanik'in fethi) arasında bu kale ve Avret Hisar yöresi Osmanlı topraklarına ait olmalı. Serez, Vodina, Drama, Karaferye ve daha az önemli yerler gibi bu bölge de anlaşma ile, büyük karışıklıklar yaşanmadan Osmanlı topraklarına katılmıştı. Ginekokastro daha sonra Avret Hisar adını almış ve Aşağı Vardar bölgesinin her iki yakasını kapsayan büyük bir yörenin idari merkezi olmuştur. 1380 lerde Rumeli Beylerbeyi Kara Timurtaş'ın bölgesine, Batı Anadolu'dan (Saruhan'dan) Türk boylarının gelip yerleşmiş olduğu eski Osmanlı vakayinameleri (Aşıkpaşazade, Neşri, Anonim-Giese) ve Bizans vakanüvisi Chalkokodilas'ın kayıtlarında yazar. 1523 ve 1530 ait tahrir defterlerinde eski köylerin sınırları içine yerleşmiş Yürüklerden de bahis vardır. Chalkokodilas bu yerleşimin nerelerde olduğunu kaydetmiştir:

doğuda Serez ile batıda Vardar nehri arasında 1523 ve 1530 kayıtlarında Avret Hisar kazasına bağlı sekiz köyün Yenice-i Vardar'daki büyük Gazi Evrenos Vakfının malları olduğunu bu kayıtlardan öğreniriz. Bu sekiz köyün de Türkçe isimleri ve muhtemelen Evrenos'un hizmetlileri olan Müslüman sakinleri vardı.

Avret Hisar/Gevgili deki Türk yerleşimi hakkında ilk ve en doğru bilgiler 1445 yılına ait olan ve Sofya'da basılıp orada bulunan bir icmal defterinden (OAK 52/ 59 ve 45/30) gelmektedir. Çeşitli notlarda şu bilgilere rastlanmaktadır: 1447 Kasım sonu Rugunovets hakkında bilgi; 1445 Kasım ayı ortaları Vardarovtsi (şimdiki Axiochorio) hakkında bilgi. Bu bilgiler sayesinde bu yöreyi Sultan II. Mehmet'in kısa süren ilk hükümdarlığı dönemine bağlayabiliyoruz. (1445/47). Bu kısım notlar 34 köyden söz etmektedir. Bunların 11 inin isimleri Türkçedir ve sakinleri Müslümandır. 23 köyün ismi Slavcadır ve sakinleri Hıristiyandır. Rugunovets köyünde (şimdiki adı Polykastro) 12 Müslüman hane ve 20 Hıristiyan hane bulunur. Bu köyün Kara Süle'nin oğlu Uruç Han'ın tımarının bir bölümü olduğu kayıtlarda geçmektedir. Kara Süle bu tımarı Sultan I. Murad zamanında sahip olmuştur. Orahovica köyüne ilişkin ise, köyün "Merhum Gazi Hüdavendigâr" tarafından Şeyh Elvan'a vakıf malı olarak verildiği kaydedilmiştir. Bu köyün sakinlerinin elinde bir "hüküm-i merhum Sultan" var idi. Bu bilgi bizi Osmanlı Sultanı I. Murad'ın bölgeyi ele geçirdiği Osmanlı fütuhatının ilk yıllarına götürmektedir. Daha sonraki tahrirlerde Rugunovets hem eski Slav ismiyle, hem de Türkçe ismiyle Kara Süle Köyü olarak anılmaktadır. 1900 yılında köyde 55 Müslüman hane, 69 Hıristiyan hane yaşamaktaydı. Bu da bize devamlılığın süregeldiğini gösterir.

1523 ve 1569 yıllarına ait kayıtlar ile 1446 yılına ait kayıtları karşılaştırdığımızda nüfus yoğunluğu düşük olan bu bölgede hızlı bir nüfus artışının varlığına tanık oluruz. 84 yılda Hıristiyanların nüfusu üçe katlanmıştır. Bunun nedeni hiç şüphesiz, eski sınır bölgesinde var olan uzun barış dönemi, Avrupa'yı kasıp kavuran vebanın yayılma hızının azalması ve iklim şartlarındaki az da olsa olumluya dönüşür.

Rakamlar bize bu boş yörede tam bir Türk fütuhatının da yer aldığını gösteriyor. Bu gerçeği en çok Avret Hisar kazasının 1900 yılına ait rakamlarından (ki Kılıkş kazası olarak da bilinir) anlayabiliriz (Kanchov): 1900 yılında Avret Hisar kazasına bağlı 142 yerleşim var idi (buna Kılıkş kazası da dahildir). Bunlardan 106 sının isimleri Türkçe idi ve bu köylerin 86 sının ahalisi sadece Müslümandı. Diğer 36 köyün tümünün isimleri Slavca idi; bu da köy sakinlerinin kökeni hakkında bize bilgi verir: Selanik Vilayeti'nin 1312 (1894) yılına ait Salnamesine göre yörenin 41.626 olan toplam nüfusunun 23.848 i (%57si) Müslüman-Türk idi. 1312 (1894/95) yılına ait Selanik Salnamesindeki köy listelerinde de hemen hemen aynı rakamlara rastlanmaktadır: (144 köyün 32si Slavca isimler ile, geri kalan 112si Türkçe isimler ile anılıyor).

1523 yılında tüm Avret Hisar kazasında toplam nüfus 4.037 haneydi (18-19.000 kişi) ve 71 adet yerleşim mevcuttu. Bu yerleşimlerin %14 ü Müslüman –Türk nüfusa sahipti. 1569 kayıtları göstermektedir ki yerleşik düzene sahip köylerde nüfus artışı ciddi şekilde yavaşlamıştır. Ancak yerleşik köylerin yakınlarında aynı yörede yaşayan çok sayıda da Yürük bulunmaktaydı. 1543 yılına ait Yürük Defteri, Avret Hisar

yöresinde 47 adet “Selanik Yürükleri” ocaklarının varlığından bahseder. Bu da 1410 hane, yani 6.000-7.000 kişi eder. (Gökbilgin 1957)

En basit hesaplara göre bu durum 1569 yılında yerleşik ya da henüz yarı yerleşik durumda olan %47 lik bir Müslüman-Türk nüfusa işaret eder. 17. yy. için ise (1619 ve 1665 yıllarına ait) elimizde iki cizye kaydı var, ki bunların her ikisi de Sofya arşivinde tutuluyor. Bu iki kayıt bize bu yörede Hıristiyan nüfusun görünür şekilde azaldığını göstermekle birlikte elimizdeki bilgi eksiksiz olmaktan uzak olduğunu söyleyelim. Dolayısıyla kesin sonuçlar üzerinde konuşmamız olanaklı değildir. Genel bir bakış atıldığında 1900 yılında çok büyük değişiklikler göze çarpıyor. 1864 yılında başlayan idari değişikliklerden dolayı karşılaştırma yapabileceğimiz toprak alanı eski büyük Avret Hisar kazasının alanına göre çok küçük kalmakta. 1900 yılında Gevgili kazasında 68 yerleşim yeri vardı ; toplam nüfus %39 u Müslüman olmak üzere 49.315 kişiydi. 16. yy. da tamamen ya da büyük ölçüde Hıristiyan olan birçok köy artık çoğunluğu Müslüman nüfustan oluşan köyler haline gelmişti: Bu duruma örnek olarak Kaza'nın kuzeyinde yer alan Bogdantsi, Bogoroditsa, Prdejci ya da Negorance'ı sayabiliriz. Büyük Ulah köyü Notya/Nonte, 17. yy.da tamamen Müslümanlığı kabul etmişti. Gevgili'nin batısındaki dağlarda kurulu Gorničet köyü de aynı durumdaydı. Öte yandan bu sırada , her biri 5000 den fazla nüfusa sahip iki çok büyük Müslüman köyü oluşmuştu: Mayadağ ve Kara Sinan. Her iki köyün yerleşik sakinleri de çok büyük ihtimalle eski göçer ve yarı-göçer Yürüklerdi.

1862-1912 yılları arasındaki elli yıl boyunca Gevgili büyük bir hızla köyden kasabaya evrildi. Bizans-Yunan kökenli zengarion (“öküz şakası”) kelimesinden gelme garip Gevgili/Devdjelija adını alan bu yerleşimin tarihi, kuvvetle muhtemeldir ki orta-Bizans dönemine kadar gitmektedir. İlk kez 1523 tarihli tahrir defterinde bu köyden 24 aileye sahip bir yerleşim olarak söz edilmektedir. 1569 yılında bu köyde, 44 Hıristiyan aile ve iki Müslüman aile yaşamaktaydı. 1863 yılında köyün 60 hanesi vardı ve bu ailelerin büyük bölümü ipekçilik ile geçiniyordu. Kasabanın ve köylerinin etrafında ipek böceklerinin ana besin kaynağı olan dut ağaçları vardı. Köyde Selanikli bir tüccara ait dokuz küçük ipek atölyesi vardı. 1889 yılında Gevgili ve köylerinde büyük bölümü Selanik limanı yoluyla ihraç edilen 340.000 okka ipek böceği kozası elde ediliyordu. Büyümekte olan bu kasaba ayrıca Osmanlı ordusu ve jandarması için (Kostič) aba denilen kumaşı üretiyordu. 1900 yılına varıldığında Gevgili'nin yaklaşık nüfusu 4200 idi (Kaņčov): bunlardan 3000 i Bulgar Hıristiyan, 1055 i Türkçe konuşan Müslümanlar ve 120 si Hıristiyan Ulah idi. Bir başka deyişle nüfusun dörtte biri Müslümandı. 1324 (1906) tarihli Selanik Vilayeti Salnamesine göre kasabada üç cami, bir medrese, bir hamam, iki otel ve on bir okul vardı: okullar kasabadaki altı farklı din ve dil topluluklarına aitti (3 Türk okulu, 2 Rum okulu, 2 Bulgar okulu, bir Sırp, bir Katolik ve bir Ulah okulu). Kasabada ayrıca çok büyük ve önemli bir Rüşdiye vardı. Salname ayrıca 18 adet makinayla çalışan ipek tezgahından söz eder. Bu tezgahların yanında Osmanlı Redif ordusuna ait dev barakalar ile çeşitli askeri binalar ve dükkanlar yer alıyordu. 1886 yılında bu yerleşim, resmi olarak kasaba statüsüne erişti. Yerleşim hızlı gelişiminin büyük bölümünü 1883/74 yılları arasında inşa edilen ve Selanik'i Üsküp'e bağlayan demiryoluna borçludur. 1888 yılında ise kasaba, Niş ve Belgrad üzerinden demiryolu ile orta Avrupa'ya bağlanmıştır.

TABLO 1

Sofya Milli Kütüphanesi Verilerine Göre 1445'de "Vilayet-i Avret Hisar"
(Orientaliski Otdel) O.A.K 52-59 ve 40-30.

Yayımlayan: Nikolaj Todorov-Boris Nedkov, Turski Izvori za Balgarskata Istoriya II, Sofia
(BAN) 1966, s.388-480

Yer Adı	Müslüman			Hıristiyan			Toplam vergi (Akçe)
	Hâne	müc.	bive	hâne	müc.	bive	
Avret Hisar "nefs"	31	/	2	20	2	3	3.127
Bogdanci		/		63	5	7	3.520
Bogorodica		/		42	4	11	3.736
<i>Bostilar</i>	30	/	9	"5 Yürük Müc."	/		1.525
<i>Eyübçe</i>	12						400
Grnčište		/		10	1	/	1.070
Hirsovo		/		17	9		1.210
<i>Hayder</i> ('an)	21	/	/	(15 Yürük)	/		830
<i>İvaz Fakih</i>	12	/	1	Yürükler	/		607
Janeševo (in 2 Parts)	4	/	/	45	2	3	5207
Kalinovo		/		37	3	3	2.788
<i>Kara Bahadır</i>	2	2	/		/		145
<i>Kara Süle</i> (Rogunovec)	12	/	/	20	/	2	2.758
<i>Kazan Oba</i>	9	/	/	Yürükler	/		270
<i>Kilkis</i>	3	/	/	24	2	3	2.307
<i>Kırca Halil</i>	13	8	4		/		952
Kyparis		/		20	/	5	1.740
<i>Kireç</i> (in 2 pieces)	14	/	2	12	1	1	2.342
Ljubinci		/		18	2	3	1.754
Mačukovo		/		19	2	7	1.285
<i>Mürsel Fakih</i>	8	/	/	Yürükler	/		331
Orehovice (in 2 parts)	2	/	/	10	/	1	516
Palurci		/		3	/	/	150
Pasarel		/		18	2	5	1.573
Pobregovo		/		9	1	/	600
Rateš/Ratirci		/		12	1	2	987
Rogopoli		/		9	/	1	655
Rupa ('an)	6	1	/	15	2	2	1.507
Seslovo (Saslı)	27	/	1	(Ekünciler)	/		1.342
Stojakovo ('an)		/		12	1	1	600
Vlasek		/		10	1	2	902
TOPLAM	414	12	23	474	41	69	

Toplam hane 888, 47 % Müslüman

Toplam bir "kaza", 34 köy

21 Slavca ad

11 Türkçe ad: Avret Hisar dışında (Rumca Gynaikokastro'dan çeviri

3 Rumca ad: Gynaikokastro, Kyparis ve Rogopoli

TABLO 2

**1530 T.D'ye göre 1523'de Avret Hisar Kazası
1523 İcmal Tahrir Defteri bilgisiyle aynı**

Yer Adı	Müslüman		Hıristiyan			Toplam vergi (Akçe)	
AVRET HİSAR	18	5	33	2	2		
Agradino	3	/	194	69	12	20.170	
<u>Ali Hocalar</u>	54	12		/		7.402	
Amalofçe	/		39	7	2	5.908	
Bajofçe	/		51	19	6	7.646	
Bela Crkva	12	5	16	6	2	5.180	
<u>Beylerli</u>	23	9	(incl. 5 Yürük)	/		2.232	
Bogdanci	5	5	195	50	10	15.165	
Bogorodica	2	/	151	27	17	15.478	
Berislavci	/		64	12	5	7.133	
Brest	/		41	/	/	3.095	
Cugunci	2	/	83	12	/	5.122	
<u>Davudli</u>	19	1		/		2.240	
Djavato	/		66	14	/	7.693	
Dobrovce	/		24	6	4	1.435	
Dragomirce	2	/	33	11	2	3.414	
<u>Dundarli</u>	10	5		/		1.512	
<u>Erikli</u> aka	4	/	Brodomici	113	25	2	18.572
GEVGELIA	/		24	13	5	4.688	
Girbaşil	3	1	72	18	6	6.823	
<u>Göl Obası</u>	30	20		/		3.117	
<u>Hacı Yunuslu</u>	13	3		/		1.596	
<u>Hasancı</u>	66	24		/		6.227	
<u>Haydarlı</u>	20	5		/		4.346	
Hirsovo	/		60	31	7	12.700	
Huma	/		25	7	3	2.310	
Kalinovo	2	1	109	48	7	12.889	
<u>Kara Hızırlı</u>	42	21		/			
<u>Kara (Koca) Ömerli</u>	23	5		/		2.454	
<u>Kara Pınarlı</u>	62	30		/		6.703	
<u>Kavaklı</u>	21	6		/		1.965	
KILKIS	1	/	195	92	7	7.835	
Kyparis	/		44	14	6	5.805	
Kirçova	3	/	38	25	8	6.420	
<u>Kireç</u>	/		72	20	4	4.717	
Kilindir	7	/	88	17	7	5.362	
Kolanci	/		44	17	2	8.620	
Konsko	/		56	9	/	3.274	
Kovance	/		36	6	/	2.715	

Y.Var.
10 yer

20 yer

30 yer

Y.Var.

Krankova	/		32	7	1	3.743	40 places
Kranovo	/		23	6	7	2.268	
Kupa	/		9	7	/	515	Y.Var.
Leskova	/		50	15	/	3.055	Y.Var.
Livadic/Livadia	/		32	32	2	4.878	Y.Var.
Lubnica aka "Runci" 6	/		43	6	2	4.613	
Lugunci	/		133	29	2	12.585	Y.Var.
Mihali	1	/	50	4	3	8.778	
Mrzenci "Proslavci"	/		72	20	4	8.500	
Mu'in	/		16	27	/	1.379	
Nevoljani see: Vragoturci							
Notia/Nonte	6	/	234	84	23	29.954	Y.Var. 50
Palurci	/		56	21	11	6.077	
Pasarelci	/		72	11	9	10.000	
Pobregovo	1	/	81	16	8	9.269	
Postolar	/		42	4	/	5.876	
Rahovice	1	/	58	21	2	9.636	
Rogunofçe=Kara Süle	22	/	80	9	6	8.751	
Sekovo (Idomeni)	2	/	57	12	12	8.324	
<u>Selmanlı</u>	11	1		/		1.394	
Sermenin	/		9	6	/	527	
Slop(ince)	/		54	15	3	4.825	60 yer
Smokvica	/		29	32	1	4.322	
Smol	/		29	5	2	3.111	
Spançe "İspançe"	/		21	5	4	3.554	
Stojakovo	2	1	102	39	7	17.994	
Strazovo	/		17	7	2	2.812	
Tusim	/		69	13	5	5.293	Y.Var.
Vladaya	/		19	25	1	3.161	
Vardino	4	/	29	4	3	3.421	
Vragoturci aka	2	/	29	10	3	5.027	
<u>Yaycılar</u>	29	4		/		3.069	70 yer
TOPLAM	563	164 = 23% müc.	3.507	1.069	=4.070	= 14% Müslüman	
					= 23% müc.		

Toplam 7 yerleşim:

53 Slavca ad.

16 Türkçe ad.

2 Rumca ad

db (aka) = diye bilinir

y.var = Yenice-i vârdar kazasına ait

Araştırma ve tasarım: M. Kiel, 2014

TABLO 3

1569 (T.D 723'e göre) Avrethisar Kazası
T.K.G.M'deki Ankara Defterinin Sureti

Yer Adı	Müslüman		Hıristiyan		Toplam vergi (Akçe)
	hâne	müc.	hâne	müc.	
Avrethisar	21	4	33	22	
<u>Ali Hocalar</u>	28	35	/		
<u>Aşıklı</u>	20	/	/		
Amalofce	3	0	40	15	
Barilovo	13	/	/		Nam-ı diğer: Akçe Pınar
Bayafçe	2	/	39	43 (!)	
<u>Bayramlı</u>	28	21	/		Cemaat Pasarelci'ye yakın
<u>Bekirlerli</u>	13	10	/		
<u>Bekirli</u>	2	6	2	6	Cemaat Pasarelci'ye yakın
Bela Crkva	11	6	10	4	
					10 köy
Bogdanci	3	1	133	72	
Bogorodica	10	13	135	35	
Boljani	3	/	33	9	
Breste	/		16	12	
<u>Cugunci</u>	7	/	93	11	
Damioga (?)	8	1	129	32	
<u>Davudlı</u>	37	4	/		12 hane yürük idi
Djavato	1	/	44	45 (!)	
Dobrovce	/		6	6	
Dragomirovce	3	2	42	14	
					20 köy
Drenovo	/		58	52	
Ganci	/		58	44	
Garzan	/		35	33	
<u>Gevgili</u>	2	2	44	18	
Girbaç	7	7	9	11	
Girbaşkøy	5	/	73	14	
Golarño (?)	6	/	56	20	
Grnčište	/		31	29	
<u>Hacı Yunuslu</u>	22	6	/		
<u>Hayderli</u>	115	/	/		
					30 köy
Hirsovo	3	/	98	7	
Horpistic	/		17	12	
Janiševo	2	1	110	286 (!)	
Kalinovo	2	1	126	31	
<u>Kara Ömerli</u>	19	11	/		
Kilinder	12	3	97	19	
Kilkis Süleymaniye Vakfı içinde olmalı					

Kireç-i Buzug	4	1	63	17	
Kireç-i Küçük	1	/	35	12	
Kozkunova	6	/	44	46 (!)	
					40 köy
Kovalince	/		32	12	
Kovance	/		18	12	
Krankova	1	/	30	21	
Kranovo	3	/	6	6	
Kundaric	21	1	/		
Kyparis	1	/	49	33	
Lubnica	2	0	45	14	
Mačukovo	2	/	49	20	
Mihailovo	1	/	16	7	
Moin	/		21	14	
					50 köy
Ogradina	4	/	131	110	
Olasnik	/		13	4	
Palmeš	/		66	33	
Palurci	1	/	48	18	
Pasarelci	/		44	14	
Pobranije	4	/	150	113	
Pobregovo	7	/	113	22	
Postolar	53	5	/		
Prdejci	7	/	80	25	in 1530 Prdejci NID: Negoranci
Proslavec	1	/	41	25	
					60 köy
Protoroš	7	/	25	25	
Raksinci	/		35	10	
Sakarlı	12	7	/		Cemaat Pasarelçiye yakın
Sehova (Idomeni)	9	6	32	5	
Sermenin	/		45	12	
Slopinci	/		75	31	
Smokvica	/		58	39	
Smol	/		53	15	
Spanci "İspance"	9	1	44	14	
Stojakovo	5	/	136	26	
					70 köy
Strazovo	/		19	16	
Vardino	4	/	7	2	
Vencinova ?	/		91	25	
Vladaya	1	/	9	11	
Yeniköy / Novo Selo 3	/		18	17	
					Toplam 75 köy
TOPLAM	573		3.216		Toplam nüfus: 3.789 hane, %15 Müslüman

TABLO 4

**1445 - 1900 seneleri arası Vilayet-i Avret Hisar
(Gynaikokastro) köylerinin demografik gelişimi (Hane)**

Yer Adı	1445		1523		1569		1900	
	Müs.	Hır.	Müs.	Hır.	Müs.	Hır.	Müs.	Hır.
<u>Avret Hisar</u>	31	20	18	33	21	33	9	40
Bogdanci	/	63	5	195	3	133	212	508
Bogorodica	/	42	2	151	10	135	96	86
<u>Bostılar</u>	30	(Yürük)	42	1	53	/	60	/
Hirsovo	/	17	/	60	3	98	/	72
<u>Hayder</u>	21	/	20	/	115	/	/	16
Janeševo	4	45	/	75	2	110	/	64
Kalinovo	/	37	2	109	2	126	34	64
<u>Kara Süle</u>	12	20	22	80	30	110	56	68
Kilkis	3	24	1	195	6	220	163	1.455
<u>Kireç</u>	14	12	0	72	5	80	/	100
Mačukovo	/	19	1	30	2	49	/	260
Palurci	/	3	/	56	1	48	/	30
Pasarel	/	18	/	72	/	44	/	65
Pobregovo	/	9	1	81	7	113	45	/
Stojakovo	/	12	3	102	5	136	35	270
Vardino	6	18	5	12	4	7	/	12
CÜMLE	121	350	116	1.326	276	1.339	710	3.110
	471		1.442		1608		3.820	
		%25 Müslüman		%9 Müslüman		%16 Müslüman		%19 Müslüman

Kaynaklar: 1445: Sofya Milli Kütüphane-Orientaliski Otdel, OAK 52-59; 1523, İstanbul, BOA, T.D. 70; Ankara: T.K.G.M. XXX; Känčov, Makedoniya Etnografiya i Statistika, Sofia 1900 (2: 1970) s. 451-453, 464-468. (M.Kiel, 2014)

TABLO 5

1900 Yılında Gevgili Kazası (Yaşayanların sayısına göre)
Vassil Kancov, Makedoniya Statistika

Yer Adı	Müs.	Hır.	
GEVGILI	1.055	3.000	
<u>Aşağı Mahalle</u>	230	/	(near Dautlı, deserted, GR)
<u>Alçak Mahalle</u>	/ 175	/	just north of Maya Dağ (Hamilon GR)
Ardžan	/	100	(GR)
Bayafci	/	325	(Platani GR)
<u>Baraklı Mahalle</u>	250	/	(near Mayadağ, GR)
<u>Bekirli</u>	200	/	(near Seydeli, disappeared)
Bogdanci	1020	2540	
Bogorodica	460	430	
Bojmica	625	1.220	(Axiopolis) GR
Borislavci	/	380	Vlachen (Periklia) GR
Černa Reka	/	400	Karpi GR
<u>Çınarlı Dere</u>	300	/	(on Öst. Map)
Dábovo	/	276	(Valtotopi GR)
<u>Dautlı</u>	255	/	(GR. deserted)
Davidovo	/	170	
<u>Deveceli</u>	300	/	(GR. deserted)
Dreveno	/	125	(Pylı GR)
Gabrovo/Gabreš	/	75	near Petrovo
Gjavato	/	320	
Gorgopi	/	760	GR
Gorničet	1.100	/	
Grnčište	/	500	
<u>Hacı Bari Mahalle</u>	350	/	just north of Maya Dağ, (GR)
<u>Hacı Yusuf Mahalle</u>	90	/	(between Reselli and Yüksek Mah. (R))
Huma (Meglen)	/	490	Vlachs
<u>İri Bucak</u>	240	/	(near Maya Dağ/Fanos GR)
Izvor	/	190	(Pigi GR)
<u>Kara Sinan</u>	2.000	/	(Plagia GR)
<u>Kara Süle</u>	267	340	in 1569 Rugunovec; Polykastro GR)
Konsko (Meglen)	/	560	Vlachs
Kolibite	/	100	deserted after 1912
<u>Kostomar</u>	200	/	(Maya Dağ, GR)
Kovanci (Meglen)	/	200	
Kupa (Meglen)	/	600	Vlachs (GR)
Leskovo	/	650	(Tria Elata GR)
Livadia	/	2.100	Vlachs (Megali Livadia GR)
Lugonci	/	700	Vlachs (Langadia GR)
Lonnica (Meglen)	/	2.600	Vlachs (Skra GR)
Mačukovo	/	1.300	(Evzoni GR)
<u>Maya Dağ</u>	3.200	/	
Märzenci	400	270	
Miletkovo	/	140	
Miravci	/	660	

10 places

20 places

30 places

40 places

Yer Adı	Müs.	Hır.		
Moin/Mujin	/	404		
Negoranci	500	650		
Nonte Meglen	3.500	/	Vlacho Meglen (Notia GR)	
Orehovice	490	230	Pevkados (GR)	
Oşine Meglen	/	1.500	Vlachs (Archangelos GR)	
Paljurci	/	150		50 yer
Prdejci	600	150		
Petrovo	/	250	1912'den sonra terk	
Pobreg(ovov)	215	/		
<i>Reselli</i>	180	/	Mačukovo/Evzoni GR yakınında	
Sehovo	/	800	(Idomeni GR)	
<i>Seydeli</i>	90	/		
<i>Selimli/Selimli</i>	250	/	1912'den sonra terk	
Sermenin (Meglen)/		480	Ulahlar	
Slop(inci)	/	420	(Doganis GR)	
Smoli	/	160	(Mikro Dasos GR)	60 yer
Smokvica		560	"İsmoklice"	
<i>Sölöş</i>	150	/	Maya Dağ'ın bir bölümü (Fanos) GR)	
Spančevo	/	78	(Latomi) GR	
Stojakovo	80	1.350	"İstoyak"	
Tarnovo	100	/	belirsiz	
Tusiani (Meglen) /		1.200	(Aetochori GR)	
Vardino	/	60	1912'den sonra terk	
Yüksek Mahalle	150	/	1912'den sonra terk	Toplam 68 yer
TOPLAM	19.142	30.073	Toplam yerleşen	49.215
				39% Müslüman

Selanik Salnamesine göre: 1312 (1895)

17.109 müslüman

25.267 Hristiyan

TOPLAM : 42.376 yerleşen 37% müslüman

Konu ile ilgili haritalar sunum yazısının sonunda yer almaktadır.

Doyran ve Valandovo Kazası

1912 yılından sonra Yugoslavya ve Yunanistan arasında bölünen Doyran Kazasının farklı bir hikayesi vardır. Bu Kaza 1864 yılında Doyran Gölü kıyısındaki Dayra Nahoyası ile Valandovo merkezli büyük Boymiya Nahiyesi kırsalının birleşmesiyle oluşmuştur. Çok fazla ayrıntıya girmeyiz ama şunu söyleyebiliriz ki bu bölgenin tarihi Avret Hisar bölgesinin tarihinden farklıdır çünkü bu iki yöre Bizans-Slav hakimiyeti döneminde tehlikeli bir sınır olmamış, dolayısıyla da buralara Türk akıncıları gelmemiştir. Son Slav Prensi Konstantin Dejanoviç, Sultan Yıldırım Beyazıt Hanın yanında savaşırken ölmüş ve yerine uygun bir mirasçı bırakmamıştır. Dolayısıyla 1395 yıllarında bu iki bölge Osmanlı topraklarına katılmıştır. Konstantin Dejanoviç, 1371 yılından beri Osmanlı'nın vasalıydı. 1395 yılından sonra Dejanoviç'in ordusu Osmanlı ordusunda ya sipahi olarak ya Voynuk ya da Martoloz olarak hizmet vermiştir.

TABLO 6

1900'de DOYRAN KAZASI

(Eski Doyran Nahiyе sınırları, Bojmija yerleşimleri hariç)

Türkçe adlar ile Kancov yazımı biraz farklıdır. Nahiyе'nin doğu kısmı 1912'den sonra Yunanistan sınırlarına katılmıştır. Türkçe adlar Yunanca olarak değiştirilmiştir.

Yer Adı	Hır. Bulg.	Türk	Çingene	Top. Hane	Merkezden uzaklığı
<i>Ahadlı</i> (Kavalaris)	0	150	84	58	?
<i>Akıncılı</i> (Muriai)	470	80	12	110	16% ?
Hasanlı (Asanlı)	65	100	0	37	60% 8 km N.
<i>Bahçe Obası</i> (Bašiboš)	0	200	0	50	15 km N.
<i>Bayram Obası</i> (Bajramboš)	0	420	0	105	15 km N.
Brest (Akrolimni)	60	40	0	25	33% ?
<i>Bulamaçlı</i> (Akakiai)	0	110	10	35 M.	?
<i>Bülentli</i>	0	180	0	45 M.	16 km N.
<i>Çakallı</i> (Mikrovrisi)	0	180	45	50 M	
<i>Çalıklı</i> (Çanaklı)	0	260	0	65 M.	(near Prestan) 10
<i>Çantalı</i> (GR)	30	60	6	22	66% M.
<i>Çauşlı</i>	0	175	0	44 M.	
Črničeni	0	100	0	25 M.	9 km NW
<i>Dervişli</i> (Promachon)	0	110	0	35 M.	
Dimonci (Agios Haralambos)	70	0	0	14	
Gr. Gorbasovo (Kato Surmena)	0	720	0	160 M.	Pom.
<i>Dolçeli</i>	0	97	0	24 M.	
<i>Dorbalı</i> (Synovon)	166	0	0	24 M.	
DOYRAN town	4000	2300	160 Z.	320 Jews	1.440 hâne
<i>Durutlı</i>	0	185	0	46 M.	13 km. NNW
<i>Dürlü Obası</i> (Dorloboš)	0	550	0	137 M.	18 km. NNW
<i>Džuma Obası</i> (Džumaboš)	0	65	0	16 M.	13 km. NNW
<i>Erdželi</i> (Alexandrcia)	0	80	30	15 M.	
Krasteli (Korona)	0	500	0	125 M.	
Gr. Gorbasovo (Ano Surmena)	0	550	15	140 M.	Pomaken
<i>Gökçeli</i>	0	500	0	120 M.	10 km. NNW
<i>Gökçeli-i Zir</i> (GR)	0	264	0	66 M.	5 km S.
<i>Gövşekli</i> (Rematia)	12	110	0	30	90% M.
<i>Güleli</i>	0	100	0	25 M.	31 km. NW
<i>Hadzi Oğullar</i> GR.	0	60	0	15 M.	30 ?
Hasanlı (Asanlı)	65	100	0	39	60% M. 8 km. N
<i>Kara Oğulları</i>	0	190	90	60 M	7 km. NNW
<i>Kara Pazarlı</i> (Agora)	0	76	20	24 M	
<i>Karacalı</i> (Kalliroi)	0	85	0	21 M.	
<i>Karlobası</i> (Sykaminea)	90	70	20	40	50% M.
<i>Kocalı</i>	0	30	0	7 M.	

Yer Adı	Hır. Bulg.	Türk	Çingene	Top. Hane	Merkezden uzaklığı
<i>Kölemenli</i> (Lithoto)	0	280	0	0	70 M.
<i>Kurt Hamzalı</i>	0	180	0	0	45 M. 13 km N
<i>Menatlı</i>	0	25	0	0	6 M. 10 km. NNO
Nikolić	160	0	0	0	32 Chr. 9 km N 40
<i>Organceli</i>	0	420	0	0	105 M. 13 km N
Patares/Potoros (Drosaton)	340	0	0	0	68 Chr. & KM E
<i>Pazarlı</i>	0	190	0	0	47 M. 10 km N
Popovo (Myriofyton)	360	40	0	0	85 10% M.
Pristan	0	75	0	0	19 M 16 km. NNW
Ratirci (Iliofoton)	75	0	0	0	15 Chr. 7 km S.
Robovo (Rodonos)	110	90	25	0	50 49% M
<i>Savceli</i>	0	170	0	0	42 M.
Surlovo (Amaranda)	260	200	0	0	103 44 % M 8 km O.
<i>Sündekli/Sevindikli</i>	0	465	0	0	116 M. 12 km. N 50
Vladaja (Akritas)	150	0	0	0	30 Chr. 4 km. S.
Volovec	0	320	0	0	65 M. 4 km NW
TOPLAM	6.486	12.284	517	320	19.607

320 Yahudi ve Pamak Müslüman toplam sayı içinde.
Kaņçav'a göre: Müslüman nüfus % 65, Hıristıyan nüfus %33.
Kazada hiç Yunanlı yok

(In Italics (*Hasanlı*) Turkish placenames)

TABLO 7

Eski Doyran Kazasının Nüfusu
Sami Bey, (Kâmüsü'l-A'lam 1893), Selanik Salnamesi (1895) ve Vasil Kaņčov
(Makedononiya Statistika, 1900)' a göre.

	Müslüman	Hıristıyan	Toplam	Müslümanların oranı
Kâmüs 1893	18.144	7.483	26.379	69%
Salnâme 1895	20.947	9.241	30.188	67%
Kaņčov 1900	19.810	9.618	29.428	67%

Valandovo'nun geri kalan hikayesi bölgeye ait tablolar vasıtasıyla verilmiştir.

TABLO 8

1519'da Valandovo (MAD 170'E Göre)

	Hane Müc.	Hıristiyan		Müslüman		Hasıl
		Bive	Hane Müc.	Hane Müc.	Hasıl	
Balintsi	37	/	1	/		
Brajkovci (Smokvica)	16	0	0	/		
Çeštovo	12	o	o	/	(İşeşnova)	2.860
Davidovo	26	2	2	/		
Dolno Sobri	14	/	1	/		
Furka	63	11	o	/		
Gorno Sobri	22	/	1	/		3.903
Kalkovo	60	5	7	2		
Kalučkovo	180	19	3	3		
(Kızıl) Doğancı	13	1	o	/		10 köy
Kosturino	47	4	o	/	Derbend	2.812
Marvinci	63	9	6	/	„Potorosnica NID: Miravci“	deserted
Miletkovo	14	12	o	o		
Miravci	40	1	o	1		
Petrovo	69	35	9	/		
Pirava	34	o	o	15		
Potorošnica	59	9	5	o	Mirasçı yakınındaydı; 17yy.da terk	
Rabrovo	74	14	4	9		8.517
Udovo	[26	2	o	o]		
VALANDOVO	137	5	13	20		
Vladislavtsi	13	5	2	/	Köy yokolmuş; yeri bilinmiyor	2.510
TOPLAM	1019	139	54	50		

Toplam 21 köyün 20'sinin adı Slavca. Sadece birinin (FURKA) Yunanca. 1519'da nüfusun % 5'inden azı Müslüman.

(Kızıl) Doğancı (Gerakari) Yunanca adın Türkçesi olmalı. Bu isim Bizans'tan beri var. (1334'de sonlanmış) 60 yıl sonra Osmanlı geliyor.

TABLO 9

Valandovo in 1530

Muslims	Christians			Muslims		
	Hane	Müc.	bive	hane	NOT =not in Stojanovski/Gorgiev	
Balintsi	16	2	2	7		
Brajkovtsi	14	3	0	0	İSmokvica	= Brajkovtsi
Češtovo	48			5		
Davidovo	29	5	3	0		
Dolno Sobri	0			16	hâne yürük	
Furka	50	8	0	0		
Gorno Sobri	14	9	2	38	hâne yürük	
Kalkovo	53	6	3	0		
Kanlučkovo	149	22	14	11	from them 10 hâne Yürük	
Kızıl Doğancı	12	0	0	0		<u>10 villages</u>
Kosturino	51	n.d.	n.d.	0		
Marvinci	40	1	0	0	"Potorosnica NID Marvintsi	
Miletkovo	14	4	0	0		
Miravci	41	2	0	0		
Petrovo	101	40	6	0		
Pirava	[15	n.d.	n.d.	25]		
Rabrovo	[65	n.d.	n.d.	7]		
Udovo	49	13	3	0		
Valandovo	72	29	2	22		
Vladislavce	[12	7	0	0]		<u>20 villages</u>
TOTALS	875			129		

total 1.004 hâne = 13% Muslim

TABLO 10

Valandovo 1570

Al. Stojanovski, Turski Dokument V, knj. III knj. III, Skopje 1982, p. 329-373.

Valandovo, Çiklohor mahallesi dahil. Zeamet s.347-355

	Hristiyan			Müslüman			
	Hane	müc.	bive	Hane	müc.	abdullah	Hasil Buğday 40 tovar,
	147	97	/	27	?	6	
Balintsi	14	11	1	9	2 Yürük cemaati Süleyman ve Hasan-oğulları,		
Banitsa	28	14	/	1	no Abd. Köy yok, yer belli değil		
Bilarevo	15	15	/	/	Köy yok, Sermenin Gevgili'nin Kuzey Doğu'sundaydı		
Brajkovtsi	25	10	/	/			
Çalık Mustafa	/			6	Gorno Sobri'den kopmuş		
Çestovo	35	12	/	/			
Davidovo	49	31	3	/	1864'den sonra Gevgili içinde		
Doğancı	14	16	/	/	NID: Gerakari (GR.) Eski statüsü Bizans'ta		
Dolno Sobri	36	20	2		3 Yürük hâne		
Furka, Derbend	120	50	/	/	Hasil 8.667 (=72 p.p. 3.500 akçe Buğday ve mahlût, 2.400 Akçe şıra		
Gorno Sobri	29	18		30	Müslümanlar Gr. Sabri'de yaşayan Yürüklerdi.		
Kalkovnitsa	3	1		/	Hakedilmiş köy, yeri bilinmiyor		
Kalkovo	80	52	2		6	1	Yürük Cema'at-i Piri Hoca in village limits
Kalučkovo,	149	143	20	9	1 Müslümanlar Yürüktür.		
K'da, tamamıyla Hristiyan Veselin Mahallesi, daha sonra tamamıyla Müslüman Veyselli Köyü oldu.							
Kızıl Doğancılar	/	/		19	(1 abd.) "an-Cema'at-i Kızıl Doğancılar"		
Kladonište	8	6			Köy yok, yer bilinmiyor		
Kosturino	63	44	/	/	Hasil 2.585 (=41 p.h.) Eski kağıtta Derbent		
Miletkovo	36	35	/	/	1864'den sonra Gevgili Kazası		
Marvinci	18	12	/	/	In Defter called "Potorošnitsa" NID Mirašce ? =Marvintsi		
Miravtsi	49	47	3	/	Hasil 5.011 (= 102 p.h.)		
Petrovo	196	105	3	/	Hasil 16.758 (= 85 p.h.) [20 villages]		
Pirava	/			47	6 (6 Abds)		
Rabrovo	60	41	8	7	3		
Tatarlı cema'at				3	Yürükler, önceleri G. Sobri içinde dağınık şekilde. Daha sonra köy		
Udovo	62	71	2	1	hasil 9.000 (= 145 p.h.) Metinde "Hudova"		
Vladislavtsi	14	5	/	/	Yer bilinmiyor, ortadan kalkmış		
TOPLAM	1.250	659		168			

Toplam 25 köy. 5'i sonradan yok olmuş. Bazı cemaatler daha sonra bağımsız Türk köyleri oldular. Eskiden tamamen Hristiyan olan Veselin köyü, Kalučkovo'dan ayrıldı ve tamamen Müslüman köyü olan Veyselli oldu. 1570'te Müslümanlar toplam nüfusun %12'sini oluşturuyordu. Hane-bekâr ilişkisi (%18 bekârken) nispeten yavaş bir nüfus artışına işaret eder. 6.y.y.'in ilk yarısındaki hızlı nüfus artışı belli ki yavaşlamış.

Nahiye'nin kuzeyindeki 1570'ten sonra 5 yeni Türk isimli ve Müslüman nüfuslu köy ortaya çıktı: Arazlı, Bahçeli, Baraklı, Güleli ve Karailyaşlı. Plavuş ve Valandova arasındaki büyük yerleşimler oluştu. 1570'ten sonra Nahiye'nin uzak doğusunda 4 yeni köy ortaya çıktı: Kayalı, Memişli, Ormanlı ve Dedeli. 25 köyü olan Valandovo yok olan köylere rağmen 1900'e doğru gelişti. Balkan Savaşları ve I.Dünya Savaşı sonrasında 5 Türk köyü ortadan kalktı.

TABLO 11

1900 Yılında Valandovo Kazası
Vasil Kancov, Makedoniya Statistika, s.462-464
Adlar Türkçe. Kančov yazılımı biraz farklıdır.

	Hır. Bulg.	Türk	Çingene	Top. Hane	Merkezden uzaklık
<i>Ahıryanlı (Ahranlı)</i>	0	175	0	44	24kmN.W.
Arazlı	0	350	0	87	30 km N.W.
Bahçe Obası (Başiboş)	0	200	0	50	15 km N.
Bahçeli	0	320	24	86	39 km N.O
<i>Balıncı</i>	150	0	0	38	40km N.W.
Baraklı	0	360	0	90	41 km N.W.
<i>Brankovci</i>	180	0	0	36	20 km N.W.
Çalıklı (Çanaklı)	0	260	0	65 M.	15 km NNW
<i>Češtovo</i>	260	65	14	62	75% M. 17 km NW
Dedeli	0	600	0	150	15 km NNW
					10 villages
<i>Furka</i>	420	0	0	84 Chr.	12 km. NW
Güleli	0	100	0	25 M.	31 km. N
<i>Kalučkovo</i>	0	800	0	160 M.	27 km N.W.
<i>Kalkovo</i>	280	350	0	140	55% M. 25km.NW
Kara İlyaslı	0	70	0	17 M.	31 km. NW
Kayalı	0	260	0	56 M.	18 km. N
Kızıl Doğanlı (Kazandol)	0	920	0	230 M.	11 km. NW
<i>Marvinci</i>	160	0	0	32 Chr.	20 km NW
Memişli	0	210	0	53 M.	18 km. NNW
Ormanlı	0	500	0	125 M.	19 km NNW
					20 villages
<i>Pirava</i>	470	180	90	160	36% M. 22 kmNO
<i>Plavuš (Platiş)</i>	0	1000	12	250 M.	28 km. NO
<i>Rabrovo</i>	60	220	0	74	79% M 18 km Nnw
<i>Sobri-i Bala</i>	0	135	0	30 M	14 km. NNW
<i>Sobri-i Zir</i>	70	0	0	14 Chr.	14 km. NNW
Tatarlı	0	230	0	57 M	15 NNW
Terzili	0	55	0	13 M	25 km. NW
<i>Udovo (Hudovo)</i>	0	375	0	94 M	29 km. NW
<i>Valandovo</i>	820	285	90	250	32%M 20 km.NW
Veyselli	0	280	0	70 M.	23 km. NW
<i>Volovec</i>	0	320	0	80 M	4 km NW

TOPLAM 3.340 8.620 230 12.190=73%Muslim

Toplam 30 köy, bir kaza.

Müslüman nüfus % 67, Hıristiyan nüfus % 33; kazada hiç Yunanlı yok.

Yer adlarının yarısı Türkçe, yarısı Slavca. Çok azı da Yunanca.

Koçane Kazası

Son olarak Doyran ve Valandovo'nun kırk kilometre kuzeyinde yer alan Koçane bölgesinden birkaç kelime ile söz etmek gerekir. Bölgenin tarihini merak edenler için şu anda kullanımımızda bulunan ve bir grup Makedonyalı bilim insanı tarafından yazılmış bir monografinin mevcut olduğunu ekleyelim (Andonov-Aleksiev, 1970). Orta Çağlar ve 500 yıldan fazla süren Osmanlı hegemonyası hakkında Slavko Dimenko ve Gjorgii Miljkoviç'in yazdıklarına bakılmalı.

İlgi alanımıza giren bölgeye ait Osmanlı kaynaklarının büyük bölümü aşağıdaki belgelerden gelmektedir: Küstendil Sancağı 1519, 1550 ve 1570 nüfus ve vergi kayıtları; birkaç dağınık Cizye kaydı; Evliya Çelebi'nin ve bazı Batılı gezginlerin anlatımları; 1831 Osmanlı nüfus sayımına ait çok değerli kayıtlar ve İmparatorluğun son on yılına ait Salmeler. Dimevski ve Miljkoviç'in yukarıda sözü edilen eserinde tüm Osmanlı kaynakları ya kullanılmamış ya da görmezden gelinmiştir. Oysa eser, sağlam bir temel olmadan nasıl tarih yazılır sorusuna en iyi bir cevap niteliğindedir. Daha ayrıntılı bir bakışla, Dimevski'nin bir kilise tarihçisi, Miljkoviç'in ise 19. yy.a ait bir kişi olduğunu görürüz. Her ikisi için de Osmanlı Dönemi bir kapalı kutudur ve yazdıkları oldukça ilkindir. Vlado Kartov'un Valandovo ve çevresinin tarihini anlattığı eseri çok daha iyidir. Şu anda bir Yunan şehri olan Kalkış (Osmanlı zamanının Avret Hisarı) hakkında mevcut bir monografi mevcut değil. Bunun nedeni 1812 den bu yana bu bölgenin tarihinin çok da öğretici olamaması olabilir.

Koçane Kazası, Doğudan batıya 35 km., kuzeyden güneye 25 km. boyunca uzanan geniş Koçane Ovası, aynı isimle önce Nahiye, sonra Kazâ olan Osmanlı yerleşiminin çekirdek bölgesidir. Dört bir yanı, zirvesi 1750 metreyi bulan dağlarla çevrili olan ova kazânın merkezidir ve burada çeşitli önemdeki yerleşimler yer almışlardır. Ova Vardar'ın bir kolu olan küçük Bregalnitsa nehri tarafından ikiye bölünür. Bu nehir Osmanlı döneminde olduğu kadar bugün de çevredeki piriç tarlalarının sulamasında kullanılır. Bölgenin dağlık güneydoğu ucuyla Kazanın kuzeyinde yer alan geniş bir alanda da hemen hemen hiçbir yerleşim yoktur. Biz buralarda en fazla Ulahların yarı-sabit kulübelerine rastladık. Ulahlar, Latince kökenli bir dil konuşan bir topluluk ve Balkanların "Latinised" adlı özgün nüfusunun son kalıntıları.

Antik çağlarda bölgede, bugünkü Arnavutların akrabası bir İllirya kabilesi olan Peonyalılar ikamet ediyordu. Bölgede birçok köyde bulunan Roma dönemine ait sikke ve seramik parçalar bu döneme işaret eder. M.S.580 yılından itibaren bölgeye Avar ve Slav akınları başladı ve bölge tamamen Slavlaştırıldı. Yer isimlerinde Antik döneme ait herhangi bir iz yoktur. 8. ve 9. yy. larda bu toprakların resmen hâkimi olan Bizanslılar Anadolu'yu Arap akınlarına karşı korumakla meşgulken henüz pagan inançlı olan Bulgar orduları, Pressian Han (836-852) kumandasında bugünün güney Bulgaristanını ve Makedonya topraklarının tümünü ele geçirdi. 865 yılında Boris Han liderliğinde Bulgarlar tümüyle Ortodoks Hıristiyanlığı seçince Bregalnitsa bölgesi Morozdvidz Piskoposluğu olarak örgütlendi. Bu büyük değişimler için önemli bir kaynak, Aziz Kliment Ohridski'nin Vita'sıdır (Menakib-nâme). (Ayrıntılar için bkz: Slavko Dimet-ski, Crkovna istorijana Makedonskiot narod, Üsküp 1964. Ayrıca, Ivan Snegarov, Oh-

ridskata Arhiepisko [Ayrıntılar pija I, Sofya 1924.] 10.yy. da Morodvidz, Tiberiopolis'in 40 Şehidinin mukaddes emanetlerini barındıran büyük bir kilise etrafına kurulmuş bir din merkezi haline geldi. Bu kilisedeki kutsal emanetleri, özellikle de 10. yy. a tarihlenen duvar fresklerini inceleyen arkeologlar, bugün adına Morodvidz denilen ve Koçane'nin 8 km güneyinde yer alan yerleşim hakkında çok fazla bilgi elde ettiler. 1019 yılında "Bulgar katili" denen Bizans İmparatoru II.Basil, burada bulunan Bulgar devletini yıkarak bu toprakları yeniden Bizans İmparatorluğuna kattı. İşte Koçane ismine ilk rastladığımız dönem bu dönemdir. (bkz: Jordan İvanov, Severna Makedonia, Sofya 1906. s.76-78). 1282 yılında Sırp Kralı Milutin, Üsküp ve çevresindeki Polog (Kalkandelen), Ovçe Polje, Morozdvidz ve Malaşevo'yu ele geçirdi. Sırp'ların idaresinde, Morozdvidz Piskoposluğu geriledi; kaynakların belirttiğine göre bu durum en fazla 1330 yılında Bulgarlara karşı verilen Velbuzd Muharebesinden sonra meydana geldi. Bu tarihlerde Morozdvidz'in eski, büyük kilisesi yıkıldı. 1347 yılında Çar Duşan, merkezi Lesnovo Manastırı olan Zletovo Piskoposluğunu kurdu. Lesnovo Manastırının kuruluş beratında Morozdvidz'den "köy" olarak söz edilir.

Bu olayları takip eden iki yüzyıl boyunca piskoposluk hakkında herhangi bir kaynak bilgi yoktur. O zamanlar olanlar ancak Osmanlı Devletinin Hıristiyan Kilise ile ilgili tasarruflarının anlatıldığı tasvirî örneklerdir. 1515 e ait bir kaynakta, Morozdvidz Kilisesinde Matej adlı bir piskoposdan söz edilmektedir. 1529 da ise Ohrid patriği ile Smederevo (o zamanlar adı Semendere- bir Osmanlı sancağı başkenti) Metropolit Pavle arasındaki mücadele sırasında Morozdvidz'li Başrahip Nikifor'un adı geçer. 1532 yılında toplanan büyük kiliseler sinodunda Piskopos "Nikifor Morozdvidski" den katılımcı olarak söz edilir. 1571 yılında Nikifor'un soyundan gelme birinden bahis vardır. 16. yy. da, büyük Morozdvidz Katedralinin harabesi üzerine yeni bir kilise yapılır ve bu Kilise yeniden hayata döndürülen Başpiskoposluğun merkezi haline gelir. Bütün bunlar Osmanlı Devletinin bilgisi dahilinde ve onun izniyle olur. Kilise tarihini pek bilmeyenler için Hıristiyan Kilisesinin Osmanlı sistemi içinde gayet yasal bir işleve sahip olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Patrik ve onun altında yer alanlar, Kutsal Sinod denilen kilise örgütü tarafından seçilir, atanır ve Padişah'ın olurlarına sunulurdu. Hıristiyan din adamlarının haklarını ve görevlerini belirten atama belgelerinin büyük bölümü muhafaza edilmiş, 20. yy. boyunca bilim insanları tarafından çalışılıp yayımlanmıştır (Arnakis, 1952; Hadrovics 1947; Kabarda 1955 ve 1958; Stavrianos 1952).

1557 yılında o zamanlar Rumeli Beylerbeyi olan Sokollu Mehmet Paşa'nın inisiyatifıyla Sırp Patrikliği canlandırılıp sınırları baştan aşağı yeniden çizilince Morozdvidz de sonunda, Üsküp ve Küstendil ile birlikte (Osmanlının "İpek" dediği) Peç Patrikliği içinde yer aldı. Bütün bunlar Osmanlı Devletinin bilgisi dahilinde, Osmanlı devletinin izniyle gerçekleşmiştir. 1519 yılında Morozdvidz, sadece 3 ailenin Müslüman olduğu 42 haneli bir köydü. Köy büyüdü ve 1831 yılında 112 haneli bir yerleşim oldu, ki bu sayının neredeyse yarısını Müslüman aileler oluşturuyordu. Daha önceki Piskoposlar Katedrali bilinmeyen bir tarihte ya yıkılmış ya da yıkılmıştı. Morodvidz'in dört metreye inen kültürel derinliğinde 1980 den bu yana yapılan ayrıntılı arkeolojik kazılarda bölgenin karmaşık tarihi su yüzüne çıkarıldı. Ortaya çıkan bulgulara göre yörenin Kilise tarihi 5. yy.da yapılan bir erken dönem Hıristiyan Kilisesi ile başlar. Bu Kilise

Slav akınları sırasında yerle bir edildi. 9. ve 10. yy.larda yeni ve çok büyük bir kilisenin inşa edilmesiyle yeni bir başlangıç yapıldı. Bu dönem, Makedonya'nın İlk Bulgar İmparatorluğuna ait olduğu yıllara rastlar. Bu dönemde Boris Han Hıristiyanlığı kabul etmiş (865) ve toprakları üzerinde geniş bir dinsel ağ kurmaya başlamıştı. Bu Kilise 1018/19 yıllarında, İmparator II.Vasil'in Bizans ordularının bölgeyi ikinci kez zapt etmesi sırasında yıkılmış olmalıdır. Morozdvizd'deki Kilise, Bizanslılar tarafından bir katedral olarak, yani Piskoposluk merkezi olarak yeniden inşa edilmiştir. Kilisenin tarihi Evliya Çelebinin ayrıntılarıyla anlattığı Strumitsa/Ustrumca yakınındaki büyük Vodoca kilisesinin hikayesine çok benzer. Üçüncü kez inşa edilen Morozdvizd kilisesi, 11. ve 12. yüzyılların mimari tarzında yapılmıştır. Bu kilise, bugün iyi korunmuş üç apsizli üç nefli kiliselere bir örnek teşkil eden Teselya/ Kalambaka'daki katedral ya da Bulgar Makedonya'sındaki Melnik'te yer alan Aziz Nikola kilisesi gibi Orta-Bizans tarzı kiliselere bir örnektir. Yıkılan büyük katedralin yıkıntıları üzerine tahminen 16. yy ın başlarında dördüncü kez bir küçük kilise inşa edilmiştir. Bu kilise yeniden canlandırılan Morozdvizd Piskoposluğunun merkezi olmuştur. Arkeolojik bulgular da yazılı kaynaklarda bulunan bu bilgileri tamamen doğrulamaktadır. (Kiril Trajkovski, "Morobisdon, Church Complex and Graveyard," Arheoloski Pregled, No. 26 içinde, Lyubliana 1985, Kazı Raporu No. 229).

1395 yılında Velbuzd Prensiği başında bulunan Bulgar-Sırp Hükümdarı Konstantin Dejanovic, Rumenlere karşı Rovine Muharebesinde Yıldırım Beyazıd'ın yanında savaştı. Dejanovic, I. Murad'ın ve Yıldırım Beyazıd'ın vasalıydı ve öldüğünde geriye hiçbir yasal varis bırakmamıştı. Bu nedenle sahip olduğu topraklar fazla bir karışıklığa yol açmadan Osmanlı topraklarına katılmıştı. Ordusu doğrudan Osmanlı hizmetine ya Hıristiyan Sipahi, ya Voynuk ya da Martoloz olarak verilmişti. Bu isimlere Osmanlı nüfus sayımı ya da vergi kayıtlarında rastlıyoruz. Bu topraklara el konulması sırasında herhangi bir şok edici durum ya da karışıklık yaşanmadığını, bölgenin tarihsel yer isimlerinden de anlayabiliriz. Ortaçağ Manastır kaynaklarından 1300, 1314, 1337, 1341, 1347, 1348 ve 1388 yıllarına ait kayıtlarda çok sayıda köy ismine rastlıyoruz. Aynı köyler 16 ve 17. yy.ların Osmanlı Tahrir Defterlerinde ve Cizye Defterlerinde de ayrıntılı olarak geçiyor. Bunların çoğu bugün de mevcut ve hâlâ aynı Slavca isimleri taşıyorlar. Sırbistan'da, Makedonya'da, ve Karadağ'da bütün yerleşimlerin ortaçağ dini kaynaklarında geçen isimleri, Milorad Purkovic'in hazırladığı "Popis Sela u Srednjevekovnoj Srbija, Üsküp 1940" adlı çalışmasında ele alınmıştır. Ortaçağ yerleşimlerine ait bir başka kaynak ise Jovan Trifunoski ve Kocanska Kotlina'nın kaleme aldığı "Seoska Naselja i Stanovništvo, Üsküp 1970" adlı küçük ve çok yararlı kitaptır.

Dimevski ve Miljkovic'in anlattığı Koçane tarihi, Türk hükümlerindeki Balkanların klişelerle dolu tarihidir. Bu anlatım, çok daha iyi olabilecekken maalesef çok kötü bir şekilde 19. yüzyılın tahrif edilmesinden öteye gidememiştir. Bu iki yazar, "Küçük Asya'dan gelip Makedonya'da yerleşen Türk boylarının "buradaki yerli nüfusu kaçırarak onların dağlara yerleşmesine yol açtıklarını" söyler. Koçane'de ovalara yeni gelen Türklerin yerleşmesi neticesinde buradaki yerli halk dağlık bölgelere çekilmiştir. Bu olaylar muhtemelen "17 ve 18. yy.larda" vuku bulmuştur. Bu bilginin kaynağı 19. yy. bilim insanı Vasil Kancov'dur (Kancov, 1900). Bu klişe inanış, uzun

yıllar Yunanistan'da da popüler olmuş, ancak şimdilerde terk edilmiştir.

“Koçane tarihi” ayrıca, Hıristiyanlığı ortadan kaldırıp bütün kiliselerin camiye çevrilmesi emrini veren I. Sultan Selim'den de söz eder. Bu olayı, kötü şöhretli “ikinci Bulgar Yıkımı” takip eder; kaynaklara göre 1522 yılında Sultan Selim “Kaymakam Mirza Tatarski'yi” kuzey Bulgaristan'a yollamış, Kaymakam da ülkenin en uç kuzey batısında bulunan Vidin şehrine kadar her şeyi yakıp yıkmıştır. Kaynağa göre aynı Sultan daha sonra (ki Sultan 1522 yılında iki yıl önce vefat etmiş bir Sultan idi) güney Bulgaristan'a 33.000 askeriyle Vezirini yollamış ve zor yoluyla Drama ile Bosna arasındaki bütün bölgeyi İslamlaştırmıştır (“özellikle Dospat, Cepino, Krupnik ve Koçane'yi”). Bu “kaynak” 19. yy. in ortalarında oluşturulmuş, daha sonra Rusya'ya gönderilmiş, Rusya'da tanınmış bilim insanı Lamanski ciddi bir bilimsel dergide bu bilgiyi yayımlamıştır. O zamandan beri Bulgar ve Makedon tarihçiler bu hikayeyi hiç sorgulamadan alıp kullanmışlardır. Dahası, Dimevski ve Miljkovski, 1670 yılında Sultan Ahmet emriyle “Vezir Mehmet Kiprili” nin “Makedonya köylerinde zora başvurarak İslamlaştırma kampanyası yürüttüğünü” yazarlar. (golemo nasilno poturcuvanje na Makedonsko naselenie) Bu yazarlara göre Koçane, “Türk fizyonomisini” o zamanlar edindi. (Dimevski s.46) Her iki yazar da Sultan Ahmed'in 1617 yılında öldüğünü, Mehmed “Kiprili” nin zorla İslamlaştırma uyguladığını söyledikleri yıl (1670) ise, Vezir 15 senelik müteveffa olduğunu ya unutmışlardı (ya da bilmiyorlardı ?!). Üstüne üstlük, bu “kaynağın” 19. yüzyıl Bulgarcası olduğu söylenen dili, bazı eski kelimelerin metin içine serpiştirilmesiyle daha gerçekçi olamamıştır. Bu beceriksizce uydurulmuş hikaye, yerel halkın uzun yıllar bölgenin Türk tarihi ile ilgili algısını oluşturdu.

Osmanlı döneminde ne olduğuna dair doğru ve güvenilir bilgi veren öncelikli kaynaklar -ki burada tekrar ediyorum - şu anda İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan 1519, 1550, ve 1570 yıllarına ait üç adet Küstendil Sancağı tahrir defteri, Sofya Milli Kütüphanesi Doğu Bölümünde saklanan 1619 ve 1665 e ait iki cizye kaydı, bunlara ek olarak Osmanlı İmparatorluğunun ilk modern nüfus sayımının yapıldığı 1831 yılına ait veriler ve 19. yy. in son çeyreği ile 20. yy.ın ilk çeyreğine ait Salnâmeler'de rastlanılan bilgilerdir. Ayrıca, 19 yy.ın son yıllarında Bulgar bilim insanı Vasil Kancev'in topladığı istatistiksel bilgileri de eklemek gerekir.

Söylediklerime açıklık kazandırmak için Koçane ve etrafındaki 36 köyü kapsayan bir tabloda yüzyıllar boyunca bu bölgeyi inceledim. Bu örnek, eski Kaza'nın ve 58 köyün 36'sının (yani %62 sinin) toplam nüfusunun dörtte üçünü kapsamaktadır. Bu tablo, örnek olarak da değerlendirilebilir. Diğer yerleşimlerde tam sayılar elde edilememiştir.

1519 yılında gördüğümüz, Koçane ve çevresinin hayli büyük bir nüfusa sahip bir toprak parçası olduğudur. 36 köyü kapsayan örneğimizde 2.256 adet Hıristiyan aile ya da 10.000 kişiyi aşan bir nüfus söz konusudur. Bunların arasında 100 haneyi geçen nüfuslarıyla Blatec, Dragobraste, Gradec ve Lipeç gibi büyük köyler vardır. Koçane nahiyesinin merkezi, aynı ismi taşıyan köydür (ki bu köy için de “küçük” sıfatı kullanılabilir – köyde 58 Hıristiyan aile ile sadece bir Müslüman aile vardır). Bu köylerin içinde en büyüğü, 528 Hıristiyan, 3 Müslüman aileyi barındıran Gradec köyüdür. Slav

Ortaçağında bu köyün bir kalesi varmış, ki adı da bunu ele vermektedir: Türkçe’de bu köye “Kalecik” denmektedir. Osmanlılar gelmeden önce yörede başka kaleler de vardı: Blatec, Gradce, Morodvidz, Nivicane, Sokolarci ve Vinica bunlardan bazılarıdır. Bu kaleler, Osmanlı sisteminde statü kaybına uğrayan ve kaleleri gereksiz hale gelen feodal lordların yerleşimleri idi. Kaleler zaman içinde yok oldular. 1519 yılına ait defter, Müslüman-Türk yerleşiminin başladığını açıklıkla göstermektedir. Bu tarihte, 36 köyden sadece 14 ünde Müslüman yerleşimi vardı . Bu da toplam nüfusun sadece %3 üne denk geliyordu. 11 aile, çift isimli bir yere iskân olmuştu: Banja-Ilıca denilen bu yer, ılıcalarıyla meşhurdur. Görece yüksek sayıda Müslüman nüfusa sahip bir başka yer ise (29 Hıristiyan haneye karşı 10 Müslüman hane) Koçane ovasının en dibinde bulunan ve pirinç ekiminin başladığı yer olarak bilinen Podlog idi. Pirinç ekimi teknik know-how, yüksek düzeyli bir organizasyon ve pek de küçük olmayan bir yatırım gerektirir. Bu bilgiler ortaçağ Balkanlarında yaşayan köylüler arasında bilinmiyordu. Pirinç ekimi kültürünü bölgeye ilk getirenler 1370 yılında ilk Rumeli beylerbeyi Lala Şahin Paşa ile birlikte Osmanlılardı. 1433 yılında Sırbistan’ın Niş ovasında geniş pirinç tarlalarından bahsedilir. 1445 yılına ait Tahrir Defteri MAD 525’in bir bölümünde Koçane’nin sadece 40 km. uzağındaki Köprülü (Veles) Kazasında pirinç ekimi kültüründen söz edilir. Bu pirinç ekimi, sadece Müslüman nüfusa sahip Çeltikçiler Köyünde yapılmıştır (İnalçık- Radushev 2013, s. 81). Üsküp ovasında Çeltikçi adıyla 1453/54 tahrir defterinde iki köy görünmektedir. 1468 yılında Bitila/Manastır ovasında aynı isimde iki köye daha rastlanmaktadır. 1519 kayıtlarında aynı isim ile bir başka köy de Koçane ovasında görünmekte olmasına rağmen, pirinç ekimi Koçane’de çok daha eskilere dayanmalıdır.

Dolni Podlop köyü küçük ve Müslüman-Hıristiyan nüfusa sahip karma bir köydü. 1900 yılında yüzölçümü 1519 yılında olduğu kadardı; ancak bu tarihte nüfusu Müslümanların lehine değişmiş olup Müslümanlar artık köy nüfusunun %60 ını oluşturmaktaydılar. 1900 yıllarında pirinç ekili arazinin yüzölçümü hayli genişlemişti.

1550 kayıtlarında köy nüfusu hemen hemen hiç artmamış, sadece 2213 haneden 2230 haneye yükselmişti. Ancak Müslümanların oranı toplamda %3 den %6 ya çıkmıştı. Bunun başlıca nedeni oradaki yerel Slav nüfusun İslam dinini kabul etmesi değil başka yerlerden gelen Türklerin bölgede yerleşmesidir. 1550 kayıtları Koçane nahiyesinde, mezralarında ve köylerinde bulunan toplam 80 adet köyün 30 unda 154 hane olarak Müslümanların yaşadığını yazar. Bu Müslümanlardan sadece 17 si, bir Müslüman babaya sahip değildi; başka bir deyişle yakın bir tarihte din değiştirmişlerdi. Bu durum toplam nüfusun sadece %11 ini kapsıyordu; ve iki kuşak sonra bu kişilerin de tamamen asimile edileceği anlamına geliyordu.

1570 kayıtları ayrıca, bizim örneğimizde ele alınan toplam nüfus sayısının biraz düştüğünü de gösteriyor: sayı 2230 dan 2176 ya düşmüştür. Düşüş olmuş ama genel bir düşüşten söz etmek mümkün değil. Bazı köyler çok büyümüşlerdir: Lipec 96 haneden 151 haneye, Sokolarci 41 haneden 58 haneye, Cesinova 45 haneden 67 haneye vs. yükselmiştir. Ayrıca, bazı büyük köylerin uzak mahallelerinin artık ayrı bir köy olarak kayda geçmesinden ötürü nüfuslarının bir kısmını kaybettikleri aşikardır. Bu

anlamda, büyük Gradec köyü en iyi örnek sayılır. Burada 1550-1570 yılları arasında Müslümanların sayısı %7 e çıkmıştı. Belli sayıda köyde bu durum Hıristiyan nüfus zararına gerçekleşmedi. Blatec isimli büyük köyde ise Müslüman hane sayısı azıcık artmış ama Hıristiyan hane sayısı daha büyük bir artış göstermiştir. 1550 yılında Jakimovo köyünün 4 hanesi Müslüman, 20 hanesi Hıristiyan idi; 1570 yılında Müslüman hane sayısı iki katı olmuş ama Hıristiyan hane sayısı daha da fazla artmıştır. Burada da Müslümanların artışı, Hıristiyan nüfus zararına gerçekleşmemiştir. Bu durum bir sonraki yüzyılda epeyce değişecektir.

Bir sonraki rakamlar Sofya Milli Kütüphanesinde bulunan 1619 Cizye kayıtlarına aittir. Bu rakamlar kayıt tutanların belli nitelikleri gereği sadece Müslüman olmayan hane halkına ait kayıtları içerir. (Belge Turski Izvori za Balgarskata Istoriya VII, s.253/56 da yayınlanmıştır). Bu tarihte iki yeni köy ortaya çıkmıştı: Bigla ve Lika (Lika, Laki olarak da bilinir.) Bu köylerde toplam 27 hane yaşıyordu. Söz konusu tarih, 1580 sonlarından beri İmparatorlukta var olan büyük mali kriz sonrasında ve elbette ki Anadolu'daki Celali isyanları gibi korkunç olayların ertesine rastlar. Koçane özelinde nüfusta çok ani bir düşüş görülür: 1570 de 1804 olan Hıristiyan hane sayısı 1619 da 1265'e düşmüştür. Bu durum kısmen Müslümanlığı seçen, bu nedenle de listelerde yer almayan Hıristiyanlar yüzünden, kısmen yakındaki Ovce Polje'nin yarı-göçer nüfusunun bir bölümünü oluşturan ve akın akın buraya gelen Yürükler yüzünden, kısmen de Yürük kökene sahip olup kuzeye, güney Makedonya düzlüklerinden çok uzaklara giden başka yerleşimciler yüzünden vuku bulmuştur. Birkaç kuşak sonra Müslümanlığa geçen kişiler öz dillerini tamamen kaybederek asimile olmuşlardır. 19. yy.da Koçane'nin tüm Müslümanları artık Türkçe konuşuyordu.

En dikkate değer olan husus, Koçane'nin küçük yerleşiminin büyümeye devam etmesidir. Bütün köylerde Hıristiyan nüfus az ya da çok azalırken Koçane'de bu nüfusta artış görülmüş ve bu durum bütün 17. Yüzyıl boyunca sürmüştür.

17. yy. ın ortaları Avrupa'nın tüm bölgelerinin derin bir kriz yaşadığı dönemdir. Bu yıllara Küçük Buzul Çağı da denir. Bu dönem dünyanın her yerinde uzun kuraklık yıllarını takip eden aşırı yağışlar ve çok düşük ısı derecelerinin görüldüğü global bir kriz dönemiydi. Bu doğa koşulları yanı sıra bu dönem, dünyanın her yerinde siyasi çatışmaların, ayaklanmaların, ihtilallerin, çok sayıda eşkıyalığın – Fernand Braudel'in dediği gibi “her yerde hırsızların”- olduğu bir dönemdi. (17. yy. krizi sırasındaki sorunları öğrenmek için şu kaynaklara bkz: Janet M. Grove, *The Little Ice Age*, London-New York 1988 [hacimli bir standart çalışmadır]; Emmanuel Le Roy Ladury, *Times of Feast and Times of Famine: A History of the Climate since the Year 1000*, Londra 1973; Geoffrey Parker, “The Little Ice Age” G. Parker (ed) *Europe in Crisis, 1598-1649* içinde, Glasgow (Fontana) 1979 (olaya düzgün küçük bir başlangıç sunar); G. Parker, *Global Crisis*, Oxford Un. Press 2013 [760 sayfalık çok geniş belgelerin sunulduğu bir çalışma!]).

1664/65 yıllarına ait cizye kayıtları listesi- ki bu belge de Sofya Milli Kütüphanesinde bulunmaktadır (F. 131 A, a.e. 46)- global krizin Koçane bölgesini nasıl etkilediğini açıklar. Bu dönemde, diğer bölgelere oranla daha az olmakla birlikte Hıristiyan

nüfusta bir azalma gözükmektedir: Hıristiyan hane sayısı 1265 den 865 e düşmüştür. Aynı dönemde (1570-1619) Müslümanların %7 den %17 ye (ya da 147 haneden 445 haneye); 1619-1665 arasında ise %17 den %31 e (455 haneden 700 haneye) çıktığını göz önüne alırsak ve bu rakamları ilk “Modern Nüfus Sayımı” sayılan 1831 yılı sonuçları ile karşılaştırırsak oldukça önemli bir artışı gözlemiş oluruz. Ancak bu olgunun daha fazla belge ile güçlendirilmesi gerekir. Osmanlı Balkanlarının 17 ve 18. Yüzyıllara ait ayrıntılı kayıtları mevcut olup gerek Hıristiyan gerekse Müslüman nüfus bilgisi korunmuş ve nüfus hareketleri ile ilgili araştırmalarda başarıyla kullanılmıştır. (Örneğin, batıda Tuna Bulgaristanı sınırı Vidin’den kuzey doğuda, bugünkü Romanya şehri Dobruca’nın Tuna kıyılarına kadar olan tüm bölge, ya da Orta Yunanistan’da Levadia ve Lamia bölgesi etraflı biçimde çalışılmıştır.) Ne yazık ki Makedonya için henüz Osmanlı arşivinde bu bilgiye erişmek mümkün değildir.

1660 da, kriz yıllarının ortalarına rastlayan bu tarihte Evliya Çelebi Koçane Ovasını baştan başa dolaştı. Evliya Çelebi, her zamanki abartılı diliyle bu küçük kasabanın o yıllarda 600 haneli olduğunu söyler. Ona göre kasaba sakinlerinin sadece 10 kadarı Müslüman olup diğer haneler “Bulgar ya da Sırp keferesiydi.” Bölge hırsız ve eşkıya dolu olup yöre hayli güvensizdi. Yerel Ayanlar Kasım Ağa ve kardeşi Mehmet Ağa’nın misafirperver mihmânsarayları olmasaydı, ki “gelen giden tüm yolcuların, zengin-fakir, genç-ihthiyar gözetmeksizin her itikada sahip yolcunun ağırlandığı bu mihmânsaraylar olmasaydı bu bölgede kuş bile uçmazdı” dediği bilinir (“bay u gedâ ve pir u cüvâna ve gebr ü tersaya”). Evliya Çelebi’nin bir sonraki durağına sağlam ve sağlıklı varabilmesi için Kasım Ağa kendisine 20 adet iyi silahlandırılmış koruma vermişti. 1683-1699 yılları arasında Hıristiyan koalisyonuna karşı yürütülen yorucu ve uzun savaş sırasında Koçane bölgesi herhangi bir saldırıya ya da ayaklanmaya maruz kalmadı. Hıristiyan ordular 40 km. uzaktaki Köprülü/Veles’e kadar gelmelerine rağmen buradan püskürtüldüler. Ayaklanmalar ve karışıklık neticesinde yörede yerleşik epeyce Hıristiyan aile Koçane bölgesini terk ettiler. (bkz: Trifunoski, Kocanske Kotlina, s.18/19, ve daha fazla bilgi). Bu karışık dönemde Morovidz’deki eski Kilisenin yanı sıra Koçane’deki 1341 yılı civarında Despot Oliver tarafından inşa edilen Aziz Dimitri Kilisesinin de yıkılmış olması mümkündür. Ne var ki, Koçane yakınlarındaki, Bizans-Slav mimarisinin en büyük anıtı olan ve aynı prens tarafından 1342 de inşa edilip o günden beri Zletovo Piskoposunun rezidansı olarak hizmet veren Lesnovo Manastırı Kilisesi, bütün bu karışıklık dönemlerinde hiçbir zarar görmeden ayakta kalabilmiştir. Makedonya’daki kiliselerin duvar freskleri içinde belki de en önemlilerinden olan iç dekorasyonu bugün de ilgiyle izlenmektedir (bkz: Cornakov, Nikolovski ve Balabanov, Spomenici na kulturata na Makedonija, Üsküp 1980. s.112-117; Ayrıca İngilizce olarak: *The Cultural Monuments of Macedonia*, Üsküp, çeşitli baskıları. Ayrıca bkz: Slobodan Curcic’in büyük eserindeki analitik anlatım: *Architecture in the Balkans from Diocletian to Suleyman the Magnificent*. 2012 , s.669. Manastır tarihi ve iç mekan duvar freskleri için ayrıntılı monografi için bkz: S.Gabelic, Manastir Lesnovo: istorija i slikarstvo, Belgrad 1998.)

18. yüzyıl, Balkanların büyük bölümü için olduğu kadar Avrupa’nın geri kalan kısmı için de nüfusun çok yavaş arttığı bir “ demografik plato” görünümündedir. 18.

yüzyıl, ayrıca Müslümanlığa ihtida olaylarının çok yavaşladığı bir zamandır. İhtida olayları 19. yüzyılda neredeyse tamamen durmuştur.

Koçane Kazası için 1831 nüfus sayımı sonuçları yörede Hıristiyan sayısının iki katına (1.565 haneden 3.073'e haneye), Müslüman hane sayısının ise 700 haneden 1.368 haneye çıktığını, yani iki katından biraz aza yükseldiğini göstermiştir. Müslümanlar toplam nüfusun %44 ünü oluşturmaya başlamışlardır. Bu durum 1780 yılı civarında hüküm süren veba salgını sonrası görüldü. 1830 yılına gelindiğinde Koçane, hepsinin kendi camisi ya da mescidi olan birçok mahalleye sahip gerçek bir kasaba görünümündeydi. Bu tarihlerde Müslümanlar 207 haneye karşılık 145 Hıristiyan haneye kasabanın bütünüyle hakim olmuşlardır.

Vasil Kancov'un 1900 yılı için dikkatle hazırlanmış nüfus istatistikleri Koçane Kazasının demografik tarihinin sonunu ikna edici bir biçimde gösterir. Bu tarihte Kazâda , 3000 den 6000 haneye, ya da bir başka deyişle, yaklaşık 15.000 kişiden 30.000 kişiye ulaşmış bir nüfus ile karşılaşmaktayız. 1900 yılında Müslümanların sayısı toplam nüfusun % 38 i idi. Hıristiyan çocukların sayısı da daha fazlaydı. Müslümanların sayısındaki artışa rağmen Osmanlı dönemi boyunca bölgede bazı köyler tamamen Hıristiyan kalmışlardı. Koçane bölgesinde bu köyler, Beli, Bigla, Cesnova, Dragobaste, Kostindol, Kucicino, Lepopelci, Leska, Laki , Nivicani, Pekljani, ve Preseka olarak sıralanabilir. Bu köyler Müslüman köyler ile karışmış bir biçimde var oluyorlardı; devletin uyguladığı gözle görünür herhangi bir asimilasyon politikası ise yoktu. Ayrıca, hemen hemen tamamen Hıristiyan olan bir bölgenin değişim geçirip yarısı Müslüman bir bölge haline gelmesi üç asır gibi bir zaman alan yavaş bir süreçti. Avret Hisarı, Doyran, Valandovo bölgelerinde de gördüğümüz budur. Buralarda ne kitlesel bir zorla İslamlaştırma kampanyasından ne de "Türklerin kitlesel olarak o bölgeye yerleşiminden" söz edebiliriz. Bu durum ancak 1900 yıllarından sonra değişmeye başlayacaktır.

20 yüzyılın başında "Koçane tarihi" Balkan Savaşları sırasında olup bitenlerle açıklanmaktadır. (Kocansko, Vo vremeto na Balkanskite i Prvata svetska vojna, s.63-67). Bu bilginin kaynağı Belgrad'da yayımlanan Sosyal-Demokrat İşçi Partisi organı "Radnicki Novine" gazetesinin 1912-1915 yılları arasında çıkan nüshalarıdır. Bu kaynak içinde başka hiçbir yerde rastlayamadığımız ayrıntılı bilgi bulduk. Savaştan önce Türk köyü Vitoş'da 100 hane vardı. Savaştan sonra sadece "gramadarnik" kalmıştı. Diğer köy sakinleri ya kaçmış ya da zorla köy sınırları dışına çıkarılmışlardı. 1912 den önce 162 haneye sahip olan Türk köyü Trsino'da savaş sonrası sadece 30-40 kadar Hıristiyan evi kalmıştı. Diğer evlerin hepsi temellerine kadar yıkılmıştı. Kuzeydoğudaki büyük Türk köyü Kalimantsi (1900 yılında 85 i Müslüman olan 120 haneli bir köydü) savaştan sonra ucuz inşaat malzemesinin satıldığı bir merkez haline gelmişti. Köydeki bütün evler yıkılmış, ahali ya kaçmış ya da zorla göç ettirilmişti. Ahalinin çoğu daha sonra ya açlıktan ölecek can verdikleri ya da yerel halkın himmetine sığındıkları Koçane'ye kaçmışlardı. Aynı kaynağa göre büyük Gradec köyünün savaştan önce 500 hanesi ve 2.500 nüfusu vardı (bunların neredeyse hepsi Türk idi). Bu köy tamamen harap oldu. Savaştan sonra yeniden inşa edildi ama 1960 da nüfusun artık dörtte üçü

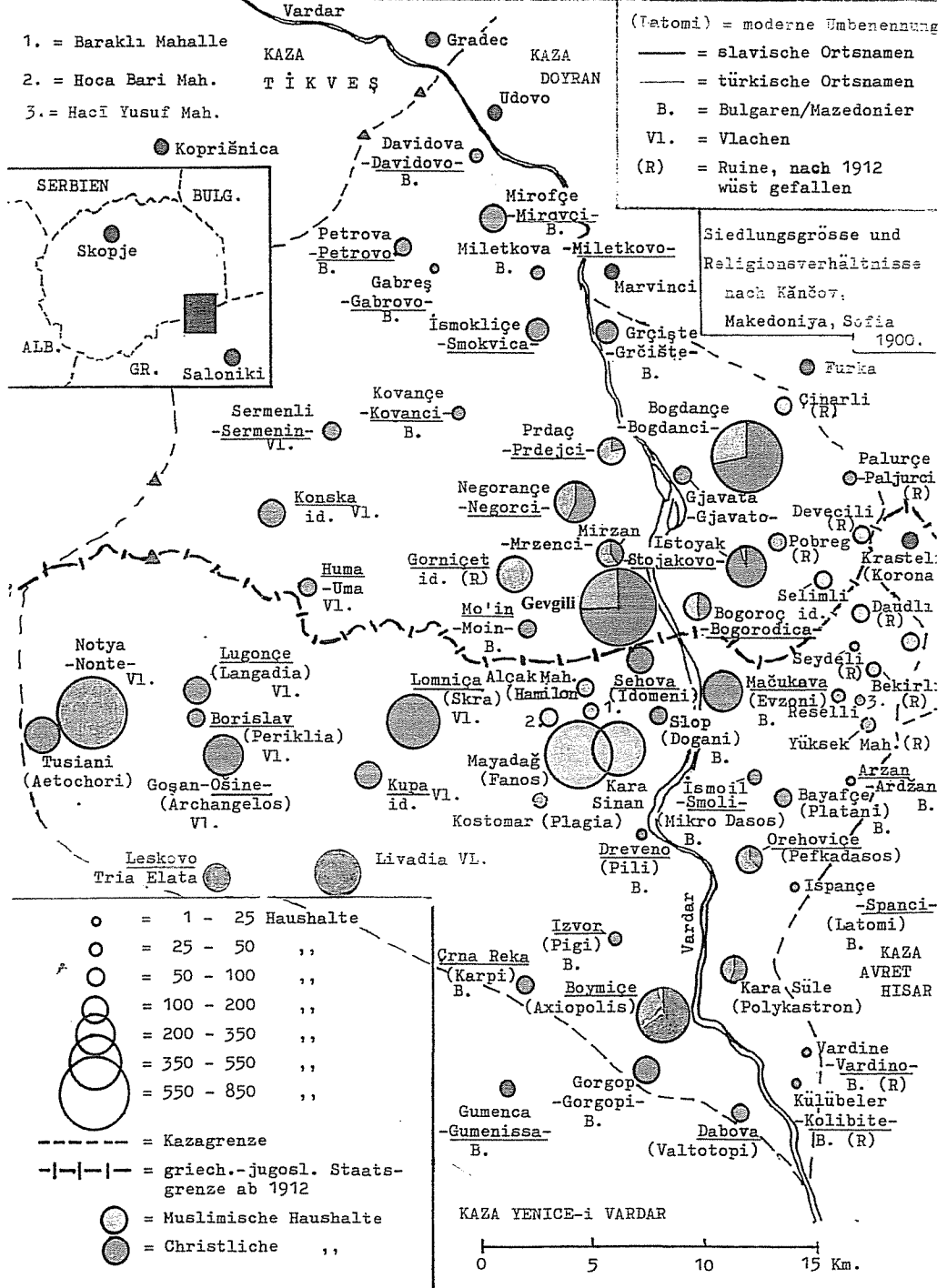
Hıristiyandı. Bu büyük köylerin yanı sıra kaynağımız, Koçane bölgesinde çok fazla sayıda Müslüman köyünün ve dağınık Müslüman mahallesinin de harap edildiğini söylemektedir. Daha fazla bilgi için bkz: Gorgi Abaciev, *Balkanskite vojni vo Makedonia*, Üsküp 1958. Kacani i Kocansko od najstarata istorija do kraj na prvata svetska vojna [*En eski zamanlardan 1. Dünya Savaşı Sonuna kadar Koçane ve çevresi*], Dr. Slavko Dimevski ve Gjorgji Miljkovic, s.37-67, Banco Andonov-Aco Aleksiev- Branko Pendovski (eds) içinde; *Koçani, Üsküp 1970*, 145 sayfa, çok fazla fotoğraf, dipnot ve kaynakça ihtiva eder.

Balkan Savaşlarından sonra Makedonya'da I. Dünya Savaşı, daha sonra da II. Dünya Savaşı yaşandı. Her ikisinde de Nazi Alman ordularının yanında yer alan Bulgar ordusu ülkeyi işgal etti, yeni yıkımlar ve acılar yaşandı. 1950 yılında Mareşal Tito, ülkeden ayrılmak isteyenlere Yeni Yugoslavya'nın sınırlarını açtı. Makedonya'da kalmış olan Müslümanların büyük bölümü Türkiye'ye göç etti. 1960 yılında etnografyacı Jovan Trifunoski Koçane bölgesinde yoğunluklu bir çalışma yürüttü. 49 köyü ziyaret etti; bunların hemen hepsi 34 no.lu örneğimizde işaretlidir. Trifunski, 5.204 hane tespit etti. 1900 de %35 olan Türk oranı %6 ya düşmüştü. Bunlar da küçük bir azınlık halinde 12 köyde yaşıyordu.

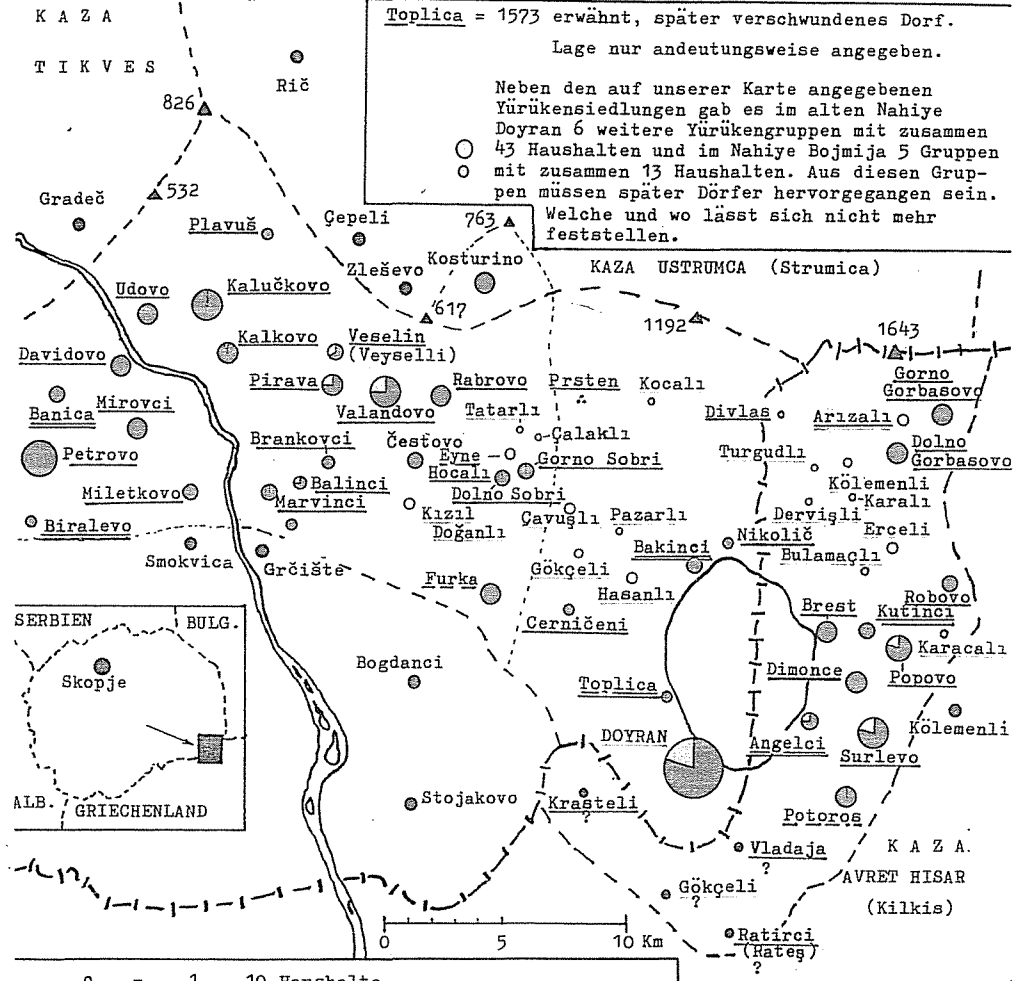
Yani üç yüzyıl boyunca herhangi bir şok edici gelişme olmadan yavaş yavaş elde edilenler, 30 yıllık şiddet sırasında tamamen yok oldu. Artık eski egemenlerinden kurtulmuş ve yapabileceklerini ortaya koymaya hazır bir Balkanlar bölgesi vardı. Bu hikayenin büyük bölümünü Avrupa kamuoyunda çok insan bilmez. Sadece Türk arşivlerinde bulunan fazla sayıdaki belgelerin çalışılması ve haritalara dökülmesiyle güney-doğu Avrupa tarihi daha anlaşılır bir hale gelebilir; karşılıklı anlayış içinde daha iyi bir gelecek kurulabilir.

Machiel Kiel, Bonn-İstanbul

DIE KAZA GEVGILI / GEVGELIJA c. 1900

Die Nahiyes Doyran und Bojmija 1570 - 1573

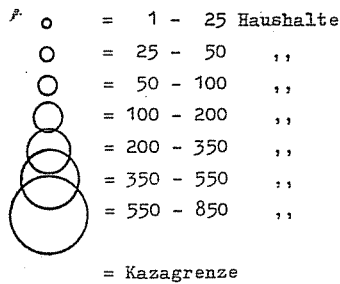
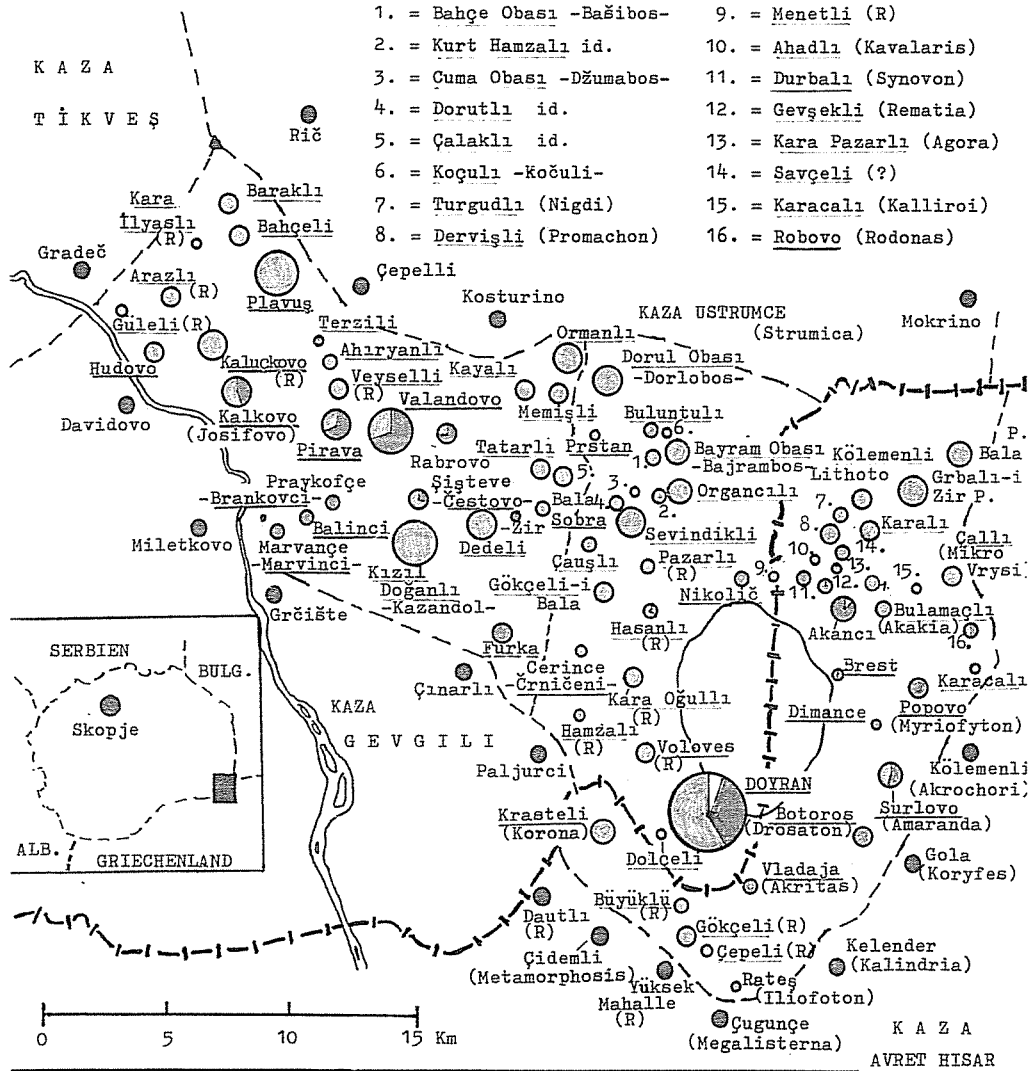

- = 1 - 10 Haushalte
- = 10 - 25 „
- = 25 - 50 „
- = 50 - 100 „
- = 100 - 200 „
- = 200 - 350 „
- = 350 - 550 „

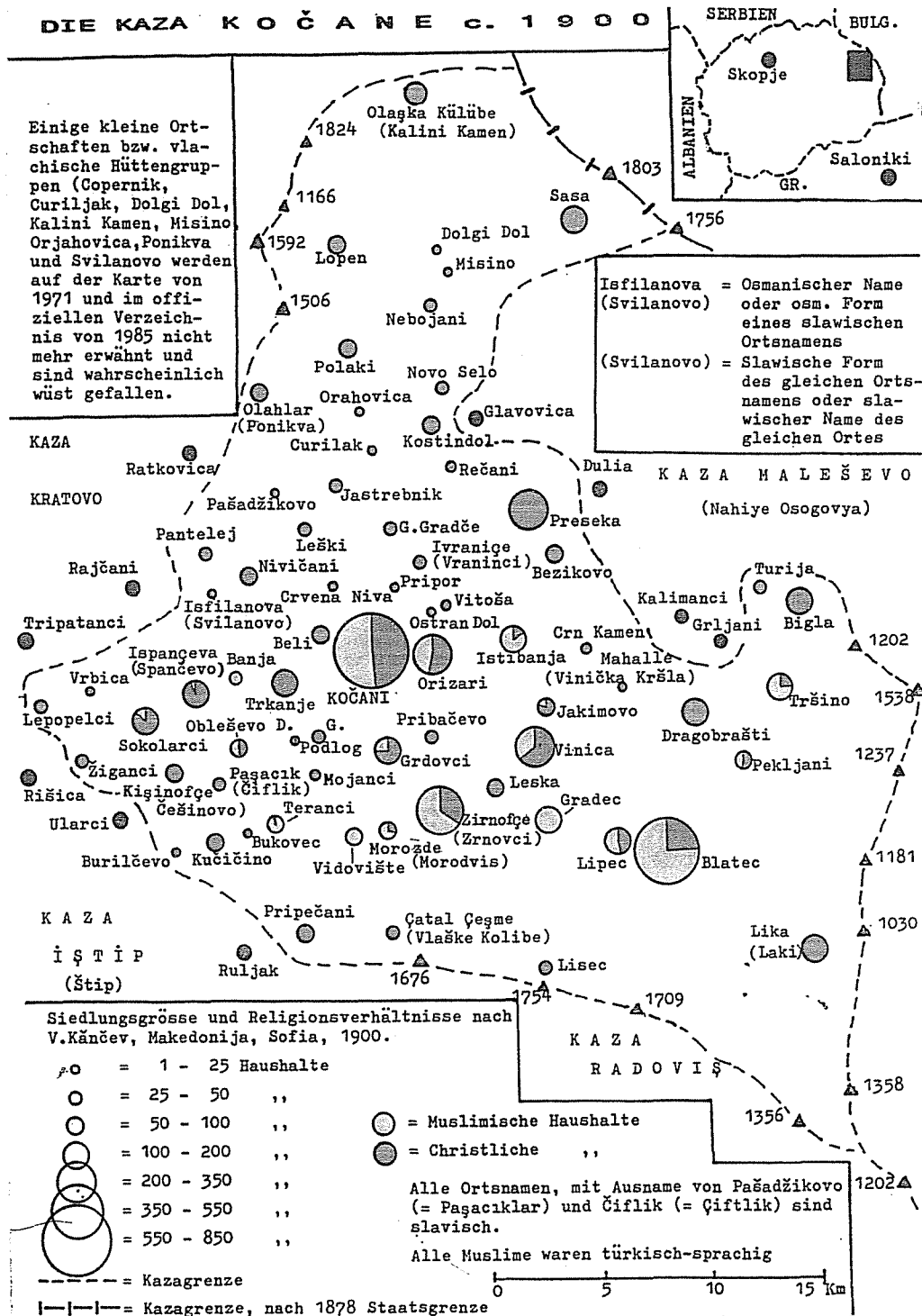
- = Muslimische Haushalte
- = Christliche „
- Gökçeli = Türkischer Ortsname
- Rabrovo = Slawischer „

- |—|— = Staatsgrenze seit 1912
- = Kazagrenze des 19. und frühen 20. Jahrhunderts
- = Ungefährer Verlauf der Grenze des später aufgelösten Nahije Bojmija
- = Im 1573-Register keine Angaben über dieses Dorfes. Möglicherweise damals noch nicht gegründet
- ? = Namensform wie im 1573-Register und spätere Namensform
- = Ausserhalb unseres Gebietes gelegenes Dorf. Als Orientierungspunkt angegeben.
- ♣ = 1573 als verlassenes Dorf angegeben

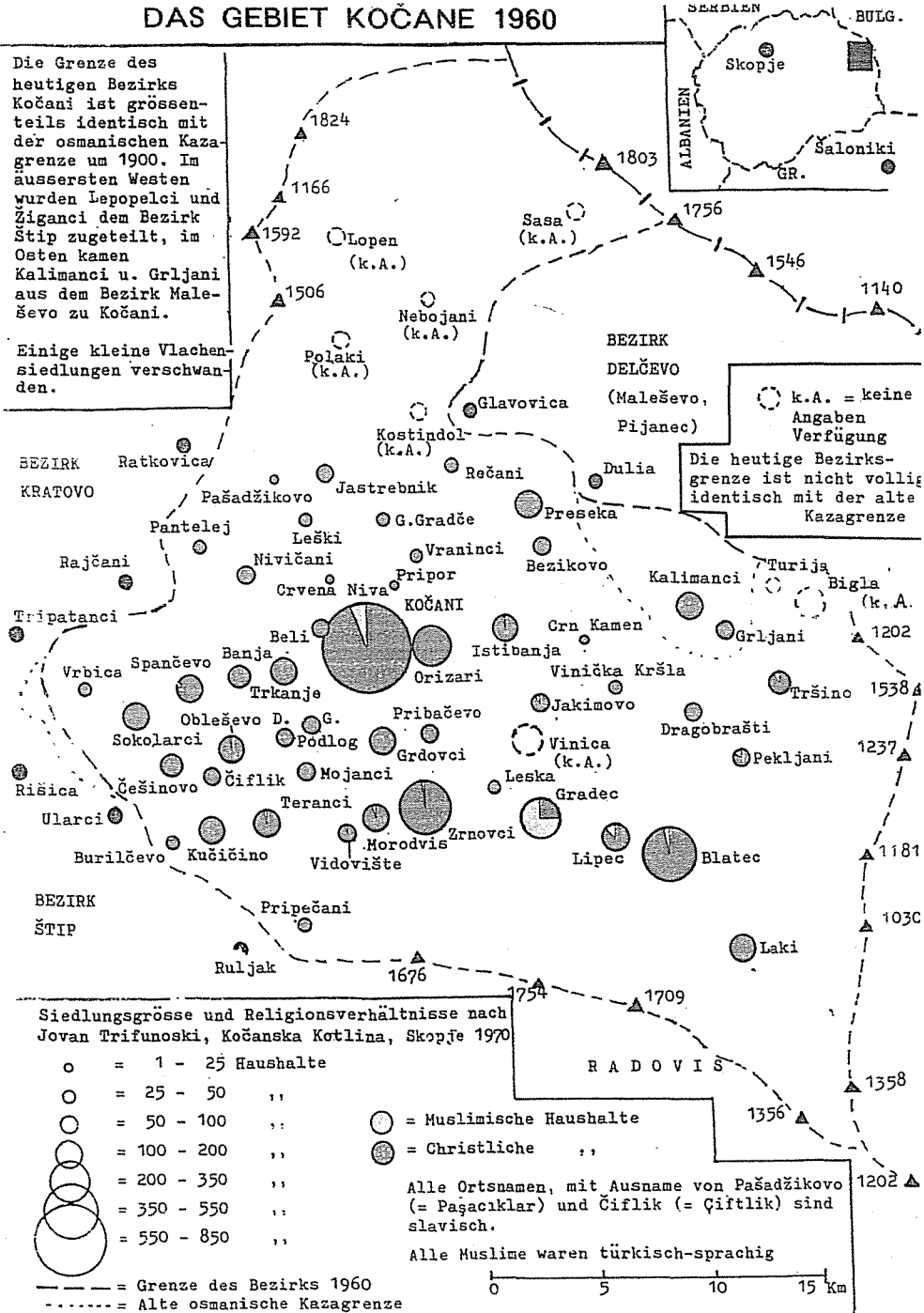
DIE KAZA DOYRAN c. 1900

- = griech.-jugosl. Grenze ab 1912
○ = Muslimische Haushalte
○ = Christliche „
P. = Pomaken
(R) = Ruine, nach 1912 wüst gefallen
(Agora) = Moderne Umbenennung
(Dedeli) = türkische Ortsnamen
= heutige slavische Schreibweise türkische Ortsnamen (oder umgekehrt)

DAS GEBIET KOČANE 1960

Koçane Kazasının (Makedonya Cumhuriyeti) Demografik Gelişimi 1519 - 1900														
	1519		1550		1570		1619	1665		1831		1900		
	Müsl.	Hır.	Müsl.	Hır.	Müsl.	Hır.	Hır.	Hır.	Müsl.	Hır.	Müsl.	Hır.	Müsl.	Hır.
Koçane	1	58	1	54	1	50	70	90	207	145	560	625		
Banja-Ilıca	11	65	35	67	18	42	30	20	82	10	42	0		
Beli	o	49	o	49	o	70	12	8	o	62	o	80		
Bigla	/		/		/		10	16	49	53	o	128		
Blatec	5	166	16	76	18	91	85	71	317	120	616	190		
Češinovo	o	29	o	45	o	67	39	26	o	40	o	62		
Dragobrašte	o	145	o	81	o	72	52	18	o	35	o	140		
1570'deköyünün kendilerin ağır vergiler alınan sakinleri oray terk edip dağılmakla tehdit ettiler ve yüksek bir vergi indirimi aldılar.														
Gradec	3	528	7	411	14	145	79	34	117	o	140	0		
Grđovci	4	73	3	71	4	70	18	9	13	34	25	96		
Jakimovo	o	8	4	20	10	45	28	9	12	27	10	52		
Jastrebnik	o	21	o	22	o	12	14	3	0	20	o	42		
Kostindol	o	19	o	10	o	7	10	15	o	16	o	60		
Kučičino	o	15	o	18	o	20	8	10	o	108	o	70		
Lepopelci	o	14	o	27	3	26	12	2	o	73	o	140		
Leska (Gradec)	o	45	o	73	o	49	40	33	o	12	o	50		
Lika (Laki)	/		/		/		17	8	o	41	o	120		
Lipec	2	129	o	96	1	150	82	43	53	30	72	68		
Morodviz	3	39	4	58	6	45	20	7	52	60	40	18		
Nivičani	o	58	o	65	1	70	(45	38)	o	64	o	92		
Orizari	4	20	(10	20)	20	25	12	18	150	51	158	180		

	1519 Müsl. Hır.	1550 Müsl. Hır.	1570 Müsl. Hır.	1619 Hır.	1665 Hır.	1831 Müsl. Hır.	1900 Müsl. Hır.
Pantolej	o 8	o 15	o 29	15	23	o 20	o 44
Pekljani	o 85	o 100	o 107	(60)	25	o 50	o 100
Podlog-i Bala	1 35	2 42	3 34	17	4	o 25	o 46
Podlog-i Zir	10 29	17 51	23 56	35	(23)	21 15	23 14
Polaki	/	/	/	/	20	o 28	o 100
Preseka	o 113	o 122	o 105	(50)	32	o 42	o 246
Rečani	o 53	o 72	o 45	23	7	o 8	o 26
Smilovci	o 12	o 12	o 14	10	4	/	/
Sokolarci	o 56	o 41	o 58	30	15	o 104	o 136
Spančevo	o 95	o 105	o 115	80	72	o 97	o 157
Sveti Otec	o 26	o 35	o 29	(22)	15	/	/
Terance	4 55	13 67	5 84	(45)	8	60 24	78 5
Trkanje	o 52	o 56	3 70	55	43	o 89	o 136
Trsino	6 61	4 64	o 64	30	6	78 11	100 30
Vidovište	1 44	1 25	6 26	(15)	8	46 19	105 o
Vinica	Hala Gradec mahallesi		5 58	55	28	39 58	96 168
Vlachovitsa	o 23	o 30	2 37	25	8	o 40	o 64
Zrnovci	2 49	8 58	4 67	30	26	72 69	237 140
	57 2156	125 2105	147 2029	1265	865	1368 1705	2272 3625
TOPLAM	2213	2230	2178			3073	5897
	% 3 M.	% 6 M.	% 7 M.			% 44 M.	% 38 M.

(Vlachovitsa daha sonra Ponikva) Araştırma ve tasarım: M. Kiel, March 2014